

Okrnjene volitve

Na vseh šolah bodo danes in jutri dopolnile volitve v šolske zbornice...

SINOČI V OPENSKEM PROSVETNEM DOMU

Slovesno poimenovanje knjižnice po Pinku Tomažiču in tovariših

Zrtvovali so svoje življenje v boju za teptane narodne in socialne ideale slovenskega naroda...

V PRIREDBI TRŽAŠKE AVTONOMNE FEDERACIJE KPI

Spominska svečanost ob 40-letnici ustrelitve Tomažiča in tovarišev

Sinoči je bila v mali dvorani Kročka za kulturo in umetnost spominska svečanost ob 40-letnici...

vrha ledene gore. Ob vsakem prihodu ameriških vojakov se namreč v našem mestu razcvet marsikateri ilegalna dejavnost...

Starši osnovnošolskih otrok bodo tako volili le v medrazredne in prodrone svete (oddali bodo en, oz. dva preferenčna glasa)...

Ob 40-letnici ustrelitve Pinka Tomažiča, Ivana Vadnala, Viktorja Bobka, Simona Kosa in Ivana Ivančiča prirejšo VZPI-ANPI, VZP-ANPI in ZDB-ANED

SPOMINSKO SVEČANOST

ki bo na Opčinah danes, 13. decembra 1981 ob 15. uri na mestu zrtvovanja.

V imenu pripravljalnega odbora bosta govorila Giovanni Postogna in Milan Pabor. Predsedoval bo Miro Kapelj. Sodelujeta moški in ženski pevski zbor SPD Tabor z Opčin.

S PODELITVE SPOMINSKIH ZNAČK AKTIVISTOM V NABREŽINI

«Bili bi slabi dediči naše zgodovine če bi v sedanjih trenutkih omahovali»

Sinoči je v dvorani kulturnega društva «Igo Grudens» v Nabrežini 106 aktivistov in aktivistk devinsko-nabrežinske občine prejelo spominske značke...

ležnost je šla vsem tistim, ki so darovali svoja življenja za doseg skupnega cilja. Predsednica združenja je tudi pozvala vse aktiviste in aktivistke k udeležbi na številnih komemoracijah...

za dobavo vode, ki jih je svoj čas predložilo vodstvo podjetja ACEGA. Sindikalni svet naglašja, da je povisek neupravičen, saj je podjetje po zakonu (štev. 843 iz leta 1978 in štev. 3 iz leta 1979) dolžno poskrbeti za uravnoteženje poslovne bilance najprej z notranjo presojo...

Neupravičen povisek tarif za dobavo vode

Sindikalni svet podjetja ACEGA - FNLE-CGIL, FLERICA-CISL in UIULSP-UIL je sinoči izdal daljšo poročilo, v katerem ugotavlja, da je pokrajinski odbor za cene dne dni pristal na povišanje tarif

NA PETKOVI SEJI SKUPŠČINE

KRAŠKA GORSKA SKUPNOST O CENTRU ZA RAZISKOVANJE

Skupščina Kraške gorske skupnosti je poleg drugih dokaj pomembnih problemov (varianta za hitre ceste v zgoniški občini, pravilnik o nabiranju gob, poročilo predsednika Budina o četrtem delnem zakonskem osnutku o ureditvi parkov za zaščito okolja in drugo) obravnavala razne aspekte predvidenega Centra za znanstveno in tehnološko raziskovanje na ozemlju med Bani in Padricami...

Izhajajoč tudi iz dejstva, da kraško prebivalstvo doslej ob podobnih primerih ni bilo deležno potrebne pozornosti, se KGS zavzema, da bi oblasti ob tem novem ozemeljskem zrtvovanju zagotovile Krasu skladnejši razvoj. Tudi sam raziskovalni center bi moral s svojimi izsledki prispevati k boljšemu gospodarskemu, družbenemu in kulturnemu planiranju na Krasu.

Katero konkretno zahtevo ob tem predlaga KGS? Predvsem učinkovitejše pogoje za razvoj tradicionalnih gospodarskih dejavnosti, s kmetijstvom v prvi vrsti. Kar za deva tržaški Kras je po mnenju KGS potrebna čimprej revizija variante 25 k splošnem regulacijskemu načrtu.

Nadalje bi bilo treba izdelati načrt za postopen prehod na metan tako na vzhodnem kot na zahodnem Krasu ter dokončno urediti vodovodno omrežje na vzhodnem Krasu. Prav tako bi bilo treba po mnenju KGS zagotoviti potrebna finančna sredstva za ureditev že obstoječih kulturnih, družbenih in športnih struktur ter za izgradnjo novih, v krajih, kjer bi se pokazala potreba.

Na nitki življenje 15-letnega dekleta

Na cesti, ki z Opčin pelje proti Proseku, je sinoči okrog 22.30 v bližini vojašnice prišlo do hude prometne nesreče, v kateri je 22-letni Aldo Handi iz Doline 329 skozi za smrti povozil 15-letnico Cinzio Abbondanza iz Ul. Papaveri 8/1.

ZA KONCERTNI ABONMA GM Pianist Krpan v Kulturnem domu

V okviru abonmajске koncertne sezone Glasbene matice je v petek nastopil v tržaškem Kulturnem domu znani jugoslovanski pianist Vladimir Krpan iz Zagreba.

Ameriškim vojakom prodajala mamilo

Preteklo sredo so finančni stražniki v sodelovanju s policijskimi organi VI ameriškega brodiraja aretirali mlada Tržačana, ki sta ameriškim vojakom preprodajala hašiš.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage MARIJE KRALJ por. GRUDEN se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so z nami sočustvovali, darovalcem cvetja ter vsem, ki so na katerikoli način počastili njen spomin.

ZAHVALA

Ob izgubi JOSIPINE HRVATIČ por. PREGARC se zahvaljujemo pevskemu zboru F. Venturini - Domjo, darovalcem cvetja ter vsem, ki so z nami sočustvovali in na kakršenkoli način počastili njen spomin.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage tete MARIJE VRŠE vd. GRGIČ se najtopleje zahvaljujemo dr. Hrovatinu, g. župniku Živcu za tolažilne besede, nosilec krste in vsem, ki so se od nje poslovili in počastili njen spomin.

ZAHVALA

Vsem, ki so z nami sočustvovali in spremlili na zadnji poti našo predrago MARICO REBEC por. MILIČ se iskreno zahvaljujemo.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage TONČKE ŽERJAL se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so z nami sočustvovali. Posebna zahvala gospodarkom, sosedam, darovalcem cvetja in vsem, ki so jo spremlili na zadnji poti.

ZAHVALA

Ob izgubi našega dragega FRANCA GLAVINE se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so na katerikoli način počastili njegov spomin.

Vsem delavcem štivanske papirnice se zahvaljujem za prostovoljne prispevke ob smrti moža Ljubomira.

Ob izgubi drage none izreka svoj pevovodji Piji iskreno sožalje dekliski zbor Vesna.

Sekcija KPI J. Pegan občine Zgonik se s hvalnostjo klanja spominu na dolgoletnega tovariša Josipa Terčiča od Briškov, ki je tragično preminil v prometni nesreči pri Vrhniki dne 1. decembra 1981.

Ob prerani smrti dragega Armanda Bortolaija izreka svojem globoko sožalje družina Dora Terjak.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage MARIJE KRALJ por. GRUDEN se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so z nami sočustvovali, darovalcem cvetja ter vsem, ki so na katerikoli način počastili njen spomin.

ZAHVALA

Ob izgubi JOSIPINE HRVATIČ por. PREGARC se zahvaljujemo pevskemu zboru F. Venturini - Domjo, darovalcem cvetja ter vsem, ki so z nami sočustvovali in na kakršenkoli način počastili njen spomin.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage tete MARIJE VRŠE vd. GRGIČ se najtopleje zahvaljujemo dr. Hrovatinu, g. župniku Živcu za tolažilne besede, nosilec krste in vsem, ki so se od nje poslovili in počastili njen spomin.

ZAHVALA

Vsem, ki so z nami sočustvovali in spremlili na zadnji poti našo predrago MARICO REBEC por. MILIČ se iskreno zahvaljujemo.

ZAHVALA

Ob izgubi naše drage TONČKE ŽERJAL se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so z nami sočustvovali. Posebna zahvala gospodarkom, sosedam, darovalcem cvetja in vsem, ki so jo spremlili na zadnji poti.

ZAHVALA

Ob izgubi našega dragega FRANCA GLAVINE se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so na katerikoli način počastili njegov spomin.

Sporočamo žalostno vest, da nas je za vedno zapustil naš dragi SILVESTER GRGIČ (Routerjev) Pogreb dragega pokojnika bo jutri, 14. t.m., ob 14.30 iz hiše žalosti v Bazovici...

Sporočamo žalostno vest, da nas je za vedno zapustil naš dragi ARMANDO BORTOLAI Pogreb bo v torek, 15. t.m., ob 13. uri na kriško pokopališče Prizadeti starši Rada in Graziano, sestra Annamaria, nona Netka in ostalo sorodstvo.

Dne 12. decembra nas je zapustila naša draga EMILJA SEDMAK vd. CAH Pogreb bo jutri, 14. decembra, ob 11. uri iz mrtvašnice glavne bolnišnice v cerkev v Križu.

ZAHVALA Vsem, ki so sočustvovali ob izgubi mojega dragega moža JOSIPA CERNIAVE se iskreno zahvaljujem, posebno darovalcem cvetja in tistim, ki so na kakršenkoli način počastili njegov spomin.

ZAHVALA Zahvaljujemo se vsem, ki so spremlili na zadnji poti JOŽETA TERČIČA Posebna zahvala pevcom ter učitelju Miru za oris življenjske poti pokojnega.

ZAHVALA Ob izgubi naše drage ERNESTE EMILI (IVANKI) se iskreno zahvaljujemo vsem, ki so z nami sočustvovali, jo spremlili na zadnji poti in na kakršenkoli način počastili njen spomin.

ZAHVALA Ob izgubi naše drage ALBINA KALCA se ga spominjajo mama Dora, brat Milan, deda, babici in drugo sorodstvo

ZAHVALA Ob 1. obletnici smrti ZORKA REBULE se ga s ljubeznijo spominjajo žena Danica ter sinova Ladi in Jožko z družinama

Silovita eksplozija v Ul. Mazzini

Le srečno naključje je včeraj hotelo, da se eksplozija plina v stanovanju mladega pomorsčaka ni sprejemila v pravi okolici. Ura je bila 13.30: čas obeda in zaprtih trgovin je izpraznil tudi centralno Ulice Mazzini, kjer je živel v četrtem nadstropju stare stavbe na št. 53 tridesetletni Mauro Sossi. Fant je hotel pripraviti plinsko pečko, s katero si je ogrel spalnico in se ni zavedel, da je plin, ki je uhajal verjetno iz jeklenke popolnoma zasitil prostor.

Prizgal je vžigalico in že je bilo po njem: najprej ga je oplazil ognjen žebelj, nato pa ga je vrgla na tla silovita eksplozija zmesi zraka in plina, ki je okrog sebe pustošila kot močan potresni sunki.

Le nekaj minut prej pa so po tistem delu Ulice Mazzini peljali mimo trije avtobusi, na katerih je bilo natlačeni veliko potnikov. Gasilci so zaradi nevarnosti proglasili celotno stavbo za nevarljivo, treba ji bo torej obnoviti, kar pomeni več stotin milijonov lir. Mestni redarji so po zadnjem delu Ulice Mazzini prepovedali promet in preusmerili avtobuse po bližnjih ulicah. Ta odred bo veljal verjetno več dni.

40. obletnica II. tržaškega procesa

Priloga Primorskega dnevnika

VIKTOR BOBEK

IVAN IVANČIČ

SIMON KOS

PINO TOMAZIČ

IVAN VADNAL

La sentenza capitale eseguita contro cinque comunisti terroristi condannati dal Tribunale Speciale

Cermelj, Scuka, Kaus e Sardo graziati - La pena di morte commutata nell'ergastolo

Tako je tržaški «Il Piccolo» v svoji večerni izdaji (Le ultime notizie) 15. dec. 1941 objavil razglasitev rzsodbe

Razsodba Posebnega fašističnega tribunala

Proces pred posebnim fašističnim tribunalom, ki je potekal v dvorani porotnega sodišča v Trstu, se je po več kot enoletni preiskavi začel 2. decembra in je trajal do 14. decembra 1941. 60 obtožencev so razdelili v tri skupine: komuniste, intelektualce, teroriste. Z različnimi ali dozdevnimi obtožbami je državni tožilec zahteval 12 smrtnih obsodb in skupno 973 let zapornih kazni za ostale obtožence.

Dne 14. decembra ob 12. uri 40 minut je predsednik posebnega fašističnega sodišča konzul general Tringali-Casanova razglasil rzsodbo:

9 SMRTNIH OBSODB IN 960 LET ZAPORNE KAZNI ZA OSTALE OBTOŽENCE. 4 OBTOŽENCI SO BILI OPROŠČENI.

Smrtne kazni za prof. Lavo Čermelja, Franca Kavsa, dr. Dorčeta Sardoča in dr. Antona Ščuko so bile spremenjene v do smrtne ječe.

Smrtne obsodbe so bile izvršene na openskem strelišču 15. decembra 1941 ob 8. uri 22 minut.

Seznam obsojencev z odmerjeno kaznijo je naslednji:

1. ABRAM Anton električar 30 let	7. BOBEK Viktor pek smrt	25. KOS Simon kmetovalec smrt	43. STANIČ Bruno uradnik 12 let
2. BABIČ Ante študent oproščen	8. BROVČ Mirko trgovec 30 let	26. KOSOVEL Josip profesor 15 let	44. ŠČUKA dr. Anton agronom smrt
3. BESEDNJAK Alojz kmetovalec 6 let	9. BUDIN Alojz študent 30 let	27. KUKANJA dr. Angel pravnik 16 let	45. ŠKRLJ Albin delavec 30 let
4. BIZAJL Franc kmetovalec 30 let	10. CARAMORE Oscar delavec 1 leto in 6 mesecev	28. LOVREČIČ Štefan bančnik 15 let	46. ŠTEFANČIČ Karlo študent 10 let
5. BOBIČ Radivoj študent oproščen	11. COLJA Srečko kamnosek 16 let	29. MANKOČ Vladimir študent 12 let	47. ŠTURM Ludvik študent 12 let
6. BOLČIČ Milan uradnik 15 let	12. ČERMELJ Lavo profesor smrt	30. MLEKUŽ Edvard delavec 6 let	48. TOMAZIČ Pinko študent smrt
	13. ČOK Andrej učitelj 12 let	31. PAHOR Roman uradnik 12 let	49. TONČIČ dr. Frane advokat 16 let
	14. ČOPI Leopold delavec 30 let	32. POSTOGNA Giovanni delavec 30 let	50. TUTA dr. Venceslav pravnik 30 let
	15. DANEV dr. Anton zdravnik 10 let	33. POŽRL Ludvik kmetovalec 30 let	51. UDOVIČ Franc trgovec 12 let
	16. DI LENARDO Rudolf kamnosek oproščen	34. PREZELJ Ludvik kmetovalec 30 let	52. UJČIČ Jože mehanik 30 let
	17. DOLENC Jakob kmetovalec 30 let	35. REJEC Srečko kmetovalec 30 let	53. URBANČIČ Marija uradnica 8 let
	18. DUJC Albin zobotehnik 30 let	36. RUKIN Ferdinand delavec 7 let	54. URŠIČ Adolf študent 30 let
	19. DUJMOVIČ Vladimir trgovski pomočnik 30 let	37. SARDOČ Dorče zobozdravnik smrt	55. VADNAL Ivan kmetovalec smrt
	20. GAŠPERŠIČ Ivan delavec 30 let	38. SEMEC Jakob kmetovalec 30 let	56. VATOVEC Ivan mizar 30 let
	21. IVANČIČ Ivan tekstilni delavec smrt	39. SFILIGOJ Avgust advokat 30 let	57. VREMEC Vid uradnik 15 let
	22. KAVS Franc novinar smrt	40. SLAVIK Slavoj advokat 15 let	58. VUK dr. Stanislav pravnik 15 let
	23. KLAVORA Ivan delavec 30 let	41. SLUGA Franc kmetovalec 30 let	59. ZIDARIČ Boris študent 6 let
	24. KOS Jože kmetovalec oproščen	42. SOSIČ Viktor študent 24 let	60. ZORNIK Mirko rudar 30 let

Od začetkov boja proti italijanskemu

Jože Pirjevec

Proti koncu novembra 1942 je Ivan Marija Čok, dolga leta predsednik Zveze primorskih emigrantskih društev v Jugoslaviji, poslal Winstonu Churchill pismo, v katerem mu je prikazal glavne faze boja Hrvatov in Slovencev pod Italijo proti fašističnemu režimu. «Iz tega kratkega in zgoščenega poročila izhaja — in mi to s ponosom poudarjamo — da so bili Jugoslovani v Italiji v zadnjih dvestih letih skromni, toda hrabri in neustrašeni predhodniki današnjega svetovnega boja med pravico in svobodo na eni in krivico ter terorjem na drugi strani. Danes naši ljudje še nadaljujejo v boju pred samimi vrati Trsta, Gorice in Reke».

Organizacija TIGR

Trst, Gorica, Reka — imena teh mest so skupaj z imenom Istre s svojimi začetnicami oblikovale naziv tistega odporniškega gibanja primorskih Slovencev in Hrvatov, ki je dvajsetih in tridesetih letih nastopilo proti fašističnemu nasilju z nasiljem, v prepričanju, da so trenutki v življenju naroda, ko je treba poseči tudi po skrajnih sredstvih. Zgodovina TIGR-a ni premočrna, temveč dokaj razvajana tako na ideološki kot akcijski ravni zaradi vedno širšega vključevanja v odporniško gibanje novih skupin in ljudi. Na začetku, okrog leta 1927,

Simon Kos in Mirko Brovc v Nemskem Rutu, poleti 1938

so v TIGR-u sodelovali predvsem mladi, ki so izhajali iz liberalno-nacionalnih vrst. Komunisti, ki so bili na Primorskem dokaj številni in so delali znotraj KPI, so gledali v imenu svojih internacionalnih idealov na TIGR-ovce z nezaupanjem, če ne celo z odklonom. In vendar se niso mogli povsem odtegniti njihovega vpliva, saj so se nekateri med njimi, kot na primer Vladimir Martelanc, zavedali, da je boj proti raznarodovalni fašistični politiki povsem upravičen in da nosi v sebi dragocene revolucionarne klice. Ko pa je leta 1930 fašistična tajna policija OVRA odkrila tržaško in goriško vejo TIGR-a in njegove člane naznanila zloglasnemu Posebnemu sodišču za zaščito države, je prišlo v komunističnih vrstah do preobrata. Ferdo Bidovec, Fran Marušič, Zvonimir Miloš, Fran Valenčič, ki so po prvem tržaškem procesu septembra 1930 padli pod svinčenkami fašistične milicije na gmajni pri Bazovici, so bili na straneh komunistične milicije na gmajni pri Bazovici, so bili na straneh komunističnega lista Unita proglašeni za junake italijanskega proletariata.

Zbliževanje med komunisti in gibanjem narodnjakov

To je bil seveda samo prvi korak v sistem zblíževalnem procesu med narod-

Pino s prijatelji na izletu. Prvi z leve je Zelen

njaki in komunisti, ki je proti koncu desetletja videl poslednje stopiti na čelo vseljidskega odpora. Eden od poglavitnih mejnikov omenjenega razvoja je bil sporazum leta 1934 med italijansko, jugoslovansko in avstrijsko komunistično partijo, s katerim je bila slovenskemu ljudstvu pod Italijo in Avstrijo priznana pravica do združitve z matično domovino. Politika ljudske fronte, ki jo je Kominternina oblikovala maja 1935 s pozivom komunistom, naj v boju proti fašizmu sodelujejo ne samo s socialdemokrati, temveč tudi z naprednimi meščanskimi silami, je še okrepil nacionalno zavzetost slovenskega komunističnega gibanja na Primorskem. Januarja 1936 je bil podpisan dogovor o skupnem antifašističnem delu med KPI in nacionalno-revolucionarnimi Slovenci in Hrvati v Julijski krajini.

Ta politika seveda ni bila brez nasprotnikov. V prvi vrsti jih je bilo najti med tržaškimi italijanskimi komunisti, ki se dolgo niso mogli otresti tistega odklonilnega odnosa do slovenske stvarnosti, ki je tako značilen za del italijanskega prebivalstva v Primorju. Ljudska fronta, kakršna se je začela oblikovati na Tržaškem in Goriškem proti koncu tridesetih let, je tako v bistvu ostala stvar Slovencev, ki so v antifašizmu kaj kmalu našli — ne glede na še obstoječe ideološke razlike — skupno govorico.

Slovensko narodnostno gibanje na Primorskem je od samega začetka imelo močne socialne poteze, saj ne gre pozabiti, da je konflikt med Italijani in Slovenci imel ne samo nacionalne, temveč tudi izrazito razredne razsežnosti. Samo po sebi je razumljivo, da se je posebno med mladimi z lahkoto uveljavila misel, da bo mogoče rešiti nacionalno vprašanje samo tedaj, ko bo rešeno tudi socialno. Ko bo, da rečemo s Srečkom Kosovelom, vsak človek delavec in vsak delavec človek.

Osebnost Pina Tomaziča

Pino Tomazič je v tem smislu nazoren primer intelektualca, ki izhaja iz meščanskih vrst, se politično najprej razmahne v nacionalnem boju, prav kmalu pa se približa komunizmu, ki mu postane vodilo v nadaljnjem političnem delu. Leta 1932 je prvič aretiran zaradi svojega antifašističnega delovanja, 1933. ga že srečamo s prijateljem Alojzom Budinom pri organiziranju partijskih sestankov. Ob italijanskem napadu na Abesinijo leta 1935 beži v Jugoslavijo, da mu ne bo treba na fronto v Afriko. Tu se vpiše na univerzo v Zagrebu, čeprav preživi večino svojega časa v Mariboru, kjer naveže stike ne samo s primorskimi emigranti, temveč tudi s komunističnimi skupinami. Kmalu ga zatožijo policiji kot komunist; zateče se v Avstrijo z namenom, da se poda v Španijo in se vključi v mednarodne brigade, ki se bore proti Francovim legijam. Toda Avstriji ga aretirajo, izroče italijanskim oblastem, ki ga vtaknejo v vojaško suknjo. Leta 1938 ga spet srečamo v Trstu, vpreženega kljub stalni policijski kontroli v ilegalno politično delo.

Medtem so se nad Evropo zgrnili oblaki nacističnega nasilja, ki so obetali skorajšen izbruh vojne. V noči med 11. in 12. marcem 1938 so nacistične čete vkorakale v Avstrijo. Hitler se seveda ni zadovoljil s tako lahko zmago, temveč je začel pritiskati na Češko, ki ji je bilo usojeno, da še pred koncem leta postane njegova naslednja žrtev.

zavedel, da bo eksplozija povzročila ne samo njegov in ducejev konec, ampak tudi smrt številnih nedolžnih ljudi.

Različna gledišča

Seveda ne gre misliti, da so se vsi primorski Slovenci, ki so bili zapleteni na ta ali oni način v antifašistični boj, strinjali z uporabo sile. Tako v Gorici med krščansko-socialnimi skupinami kot v Trstu med narodnjaki je večina vodilnih osebnosti — med njimi se spominimo advokata Tončiča — poudarjala predvsem nujno kulturnega dela v obrambo narodnostne identitete. V tem smislu je bilo z organiziranjem tečajev slovenskega jezika, širjenjem prepovedanega tiska, pripravljanjem najrazličnejših prosvetnih manifestacij opravljeno pomembno delo. Vendar se mnogi, posebno mladi, niso mogli zadovoljiti s tem, temveč so hlepli po borbi v prepričanju, da je čas za njo dozorel. Dorče Sarđoč je bil med najvidnejšimi predstavniki te struje, s katero je Pino Tomazič po svojem povratku v Trst 1938 navezal vedno tesnejše stike.

V tem napetem mednarodnem položaju je postajalo primorskim Slovencev vedno bolj jasno, da se bližajo časi, ko bo v okviru splošne evropske krize mogoče na novo odpreti vprašanje meja med Italijo in Jugoslavijo. Že ob koncu dvajsetih let, ko je Mussolini začel s svojo napadalno politiko do Jugoslavije, so se narodno-revolucionarne skupine na Primorskem zavedale, da je treba izrabiti v svojo korist morebitni spopad med obema državama. Te osnovne politične zamisli niso opustile niti potem ko je marca 1937 prišlo do zblížanja med Rimom in Beogradom. Kljub kolebanju jugoslovanskih vladnih krogov med Nemčijo in Italijo, med fašističnim totalitarizmom in zahodnimi demokracijami so Primorci nadaljevali svojo akcijo. Čez mejo so tihotapili orožje in ga kopicili v primernih skrivališčih, nadaljevali so s protiitalijanskim vohunstvom in pri tem računali na pomoč in sodelovanje nekaterih jugoslovanskih oblasti, čeprav je beograjska vlada z vedno večjim neugodjem opazovala njihovo delo.

Atentat na Mussolinija

Med antifašističnimi skupinami tukaj in onstran meje se je pojavila poleti 1938 drzna zamisel: pripraviti ob skorajšnjem obisku Mussolinija v Julijski krajini naj atentat in na ta način skaliti sporazum med Rimom in Beogradom. Poglavitna pobudnika tega načrta sta bila Danilo Zelen in Ferdo Kravanja, ki sta imela pogoste stike s tigrovci v Julijski krajini. Eden od njih, Franc Kavs, se je ponudil, da bo izvršil atentat: opasal naj bi se s kovinskim pasom, v katerem naj bi bilo razstrelivo in se oblečen v črno-srajčnika približal Mussoliniju med njegovim obiskom v Kobaridu. Ob primerem trenutku naj bi pritisnil na gumb na zapestju desne roke, da bi električni vžigalnik vžgal razstrelivo. Vse je steklo v redu, samo Kavs se je v zadnjem trenutku premislil, baje zato, ker se je

Skupina pripadnikov organizacije TIGR na sestanku leta 1938 v gozdu na vrhu Korena nad Palčjem. Trojko TIGR iz Zej pri Prestranku se sestavljali: Ivan Vadnal (stoji v drugi vrsti prvi od leve); Jakob Semec (stoji v zadnji vrsti tretji od leve s kravato in v beli srajci) umrl na otoku Pianosa; Franc Sluga (stoji zadnji, peti v isti vrsti), obsojen na procesu na 30 let ječe

fašizmu do «drugega tržaškega procesa»

vi in utopični tezi svojega bodočega svaka se je ostro postavil po robu Tomazič, češ da gre za novo iznajdbo Vatikana, ki da si skuša na ta način — sedaj ko se krha vpliv klerikalnih sil — zagotoviti nadvlado nad Slovenci.

Pomoč tajnim službam in sabotažne akcije

V svojem iskanju vedno bolj prijateljskih odnosov z Rimom, je uradna Jugoslavija začela medtem nastopati čedalje ostreje proti emigrantskim društvom primorskih Slovencev. S svoje strani so si pa ta skušala zagotoviti nove zaveznike. Ko je septembra 1939 Hitler napadel Poljsko so njihovi voditelji brez obotavljanja ponudili svoje sodelovanje agentom angleške in francoske tajne službe v Beogradu, češ, v tem trenutku nočemo, kljub nevtralnosti Jugoslavije in Italije stati ob strani, temveč želimo sodelovati v boju za demokracijo in svobodo. «Ponudba», zagotavlja v svojem spisu Ivan Marija Čok, «je bila sprejeta».

Dejavnost se je razvila v treh smereh: zaradi številnih zvez s slovenskimi vojniki v italijanski armadi, z državnimi uslužbenci, raztresenimi po vsem polotoku in italijanskimi antifašisti, so Čok in njegovi sodelavci lahko posredovali britanski in francoski tajni službi dragocene podatke o vojaških in civilnih tajnostih, ne samo v Julijski krajini, ampak tudi v drugih provincah kraljestva. Vojnško delo ni bilo omejeno samo na Italijo, ampak je s pomočjo koroških Slovencev zajelo tudi dobesedno del Avstrije in seglo vse do južne Nemčije.

Drugo področje delovanja je imelo propagandistične cilje. V Jugoslaviji so skrivaj natisnili na tisoče in tisoče letakov s pozivi vojakom, ženskam in civilistom, naj se uprejo militarizmu in stopijo v boj proti fašističnemu totalitarizmu. Te letake so nato prenesli čez mejo in jih razpečali v Italiji, Avstriji in Nemčiji.

Poglavitna naloga, ki naj bi jo v načrtih Intelligence servicea imeli njihovi slovenski sodelavci, pa naj bi bila sabotaža železniških in vojaških objektov. Nekaj akcij je bilo v prvi polovici leta 1940 tudi izvršenih. 25. februarja je prišlo do napada na smodnišnico v Klani pri Ilirski Bistrici. Aprila je v Judenburgu na železniški progi prišlo do dveh atentatov, ki sta se vključevala v širši načrt sabotiranja prometnih zvez med Italijo in Nemčijo. 5. junija je Ivan Ivančič nastavljal eksplozivni naboj na tračnice pri Trbižu.

Atentati, ki sicer niso povzročili bistvene škode, so globoko vznemirili italijansko in nemško policijo; tajni službi obeh držav sta skupno napeli vse sile, da prideta storilec na sled. Prišlo je tudi do diplomatskega pritiska na Jugoslavijo, naj pri raziskavi sodeluje in celo dovoli predstavnikom Gestapa, da razširijo svoje preiskovalno delo na njegovo področje.

Propagandno delovanje

Bolj od sabotaž so se spomladi 1941 italijanske oblasti vsekakor bale propagandne akcije, tudi zato, ker je o značevala odločno nacionalistična ali kot so poročali italijanski predstavniki v Jugoslaviji «panslavistična» nota. Slovenci, tako je pisal spomladi 1940 konzul iz Ljubljane, «smatrajo po vsem sodeč, da je problem Julijske krajine še odprt». Za te trditve je kmalu dobil potrdilo v letaku, ki je začel krožiti o veliki noči 1940, in v katerem je bilo ožigosano ravnanje Italije do Slovencev v Julijski krajini. To ravnanje je imeti «za preračunani sistem zločinskega barbastva, ki zahteva od nas ne samo pozornega opazovanja, temveč tudi odločnejši upor».

Novi zagon, ki ga je bilo opaziti v prvih mesecih vojne med emigrantskimi skupinami, se je ugodno izražal ne samo med tistimi posamezniki v Julijski krajini, ki so bili aktivno soudeleženi v antifašističnem boju, temveč tudi med najširšimi ljudskimi množicami.

Tržaška prefektura je ta pojav zgodaj opazila ter ga tudi spremljala z vso pozornostjo v prepričanju, da gre za nevarno težnjo, ki jih je treba v kati tretji. Pri tem ji je bilo vse sumljivo; tudi dejstvo, da so slovenski naborniki nosili za klobukom pisane trakove, med katere so se kot po naključju vpletle tudi jugoslovanske barve. Ali pa njihovo vpitje po ulicah: «Zivela Italija in dol Jugoslavija... do Rima».

V tem vzdušju je bila seveda prva

naloga policije, da provokatorje, atentatorje in vse nevarne elemente čimprej zasledi in pri delovanju onemogoči. OVRA je pri tem poslu imela ne samo razvejan upravni aparat in dolgo prakso, temveč tudi dokajšnjo srečo.

Vdor OVRA v organizacijo

Od samega začetka svojega obstoja je OVRA budno nadzorovala slovensko javno mnenje tako na Primorskem kot onstran meje in si v ta namen zagotovila celo vrsto informatorjev, katerim je uspelo prodreti v najbolj zaprte slovenske kroge. Vendar tudi Slovenci v tem zakulisnem boju niso bili križem rok, saj se jim je posrečilo uvrstiti med zaupnike OVRA svojega človeka. To je bil Viktor Bobek, doma iz Ilirske Bistrice, ki je že v prvi polovici tridesetih let živo sodeloval z nacionalnimi revolucionarji. Nekaj časa je živel v emigraciji v Jugoslaviji, 1934 pa se je vrnil na Primorsko, bil aretiran, zaprt v Rimu in nato rekrutiran v italijansko protivohunsko službo. Delo je sprejel v sporazumu z Zelenom zato, da bi lahko koristil narodni stvari 1939. leta je postal nekakšen vezni člen med komunisti in narodnimi revolucionarji, verjetno tudi zaradi tega, ker se je kot agent OVRA lahko svobodno gibal v vseh krogih tokraj in onkraj meje, ne da bi ga policija posebno nadzorovala. Novembra istega leta pa je storil usodno napako: neki drug informator policije je sporočil članu tržaške OVRA Lo Castru, da je Bobek navezal

Iz policijske kartoteke Pina Tomaziča ob prvi aretaciji

stike z dvema komunistoma na Opčinah, katerima da je izročil brošuro, tiskano v Jugoslaviji, in od katerih je skušal dobiti podatke o bližnjih vojaških postojankah. O tem koraku Bobek ni ničesar sporočil svojim predstojnikom, ki so začeli sumiti, da vodi dvojno igro. Pridružili so mu drugega zaupnika, ki naj bi ga nadzoroval in se obenem vključil v komunistično skupino, s katero je bil Bobek povezan. V začetku februarja 1940 je tržaška OVRA zaprosila centralo v Milanu za dovoljenje, da ga aretira, kar se je tudi zgodilo na njegovem domu v Ilirski Bistrici 18. marca 1940. Pri Bobku so našli zapiske o italijanski mornarici na Reki, o vojaških postojankah v Julijski krajini in o utrdbah v libijskem pristanišču Tobruku, ki je bilo tedaj pod italijansko zasedbo.

Z Bobkom so aretirali tudi dva italijanska sodelavca, Postogno in Santalesa, obenem pa poskrbeli, da so vključili v njegovo skupino novega zaupnika. Ta naj bi navezal stike, ki jih je Bobek imel s «subverzivnimi elementi», da se poslužijo policijske govorice v Trstu in Istri. Akcija je OVRA imenito uspela tudi zato, ker prvi aresti niso opozorili slovenskih antifašistov, da je potrebna večja pozornost in opreznost. Tako je Tomazič še aprila organiziral v nekem gozdiču pri Bričičkih pokrajinsko konferenco partije, katere sta se udeležila tudi dva italijanska komunisti, ki sta na sumu, da sta bila agenta OVRA. Vsekakor je ta dobila celo fotografske posnetke onega sestanka.

Proti koncu maja so bile njene informacije o razvejanosti slovenskega gibanja na Primorskem že tako bogate, da je lahko znova udarila. 28. maja je prišla komunista Vida Vretnica, ki je služil vojsko v Perugia, 2. julija pa samega Pina Tomaziča in njegovega najozjega sodelavca Alojza Budina. V naslednjih tednih in mesecih so si sledili aresti kar

149 komunistov iz Trsta in okolice, s Krasa in z Goriškega. Odpeljali so jih v tržaške zapore, zasliševali pa na kvesturi v Ulici XXX. oktobra in to na način, ki je bil značilen za OVRA: s pretepanjem in mučenjem. Pri tem se niso posluževali samo bičevke in palic, temveč so posegli tudi po «sodobnejših» sredstvih. Tako so na primer enemu od prijateljev vbrizgavali vsak dan v žilo posebno tekočino, ki mu je preprečevala, da bi zaspal: po dveh tednih takšnega postopanja je bil na robu blaznosti. Sicer pa so kar trije od pripornikov ponoreli od mučenja, dva pa sta umrla za posledicami pretepanja.

Pod hudim pritiskom, v katerem se je zaradi svojega zverinskega sadizma odlikoval član OVRA Gennaro Perla, so ujetniki povedali marsikaj o svojem delovanju in načrtih. Že 15. julija je tako policija odkrila v Vremski dolini strelivo komunistične skupine, v naslednjih dneh pa našla še druga skrivališča.

Drugi val aretacij

Septembra je prišlo do drugega vala arestov. Tokrat so bile na vrsti narodno-revolucionarne skupine. V zapor je moral kar 150 ljudi, ki so bili vsi bolj ali manj zapleteni v antifašistično dejavnost. Odkrili so ne samo glavne nasprotnike režima v Trstu in Gorici, temveč tudi v Baški grapi in Čezsoči ter v Rutu pri Grahovem. Z njimi so postopali kakor s komunisti in jim seveda izrgali marsikatero priznanje. Tudi tokrat so odkrili skrivališča streliva. Poleti in jeseni 1940 so zaplenili kar 100 kg trotila, 42 kg eksplozivne želatine in ekrazita, 169 ročnih bomb, 97 razstrelilnih nabojev, okrog 60 m vžigalne vrvice, dve strojnici, tri strojne puške s 1600 naboji, 86 pištol z okrog 1800 naboji. V Trstu in na Kontovelu so našli tudi radijski oddajnik angleške proizvodnje, dva ciklostilna stroja, medtem ko so preostali material za razmnoževanje antifašističnega tiska odkrili tudi v Kromberku in v Goricah pri Divači. Policiji je padla v roke tudi obširna biblioteka, v kateri je bilo na stotine prepovedanih slovenskih knjig, ki so bile v lasti razpuščenih kulturnih in prosvetnih društev.

Kakor trdi Lavo Čermelj, so bili emigrantski voditelji v Jugoslaviji po zapnih poročilih nekega podkupljenega višjega uradnika iz Rima dobro poučeni o vseh izjavah aretirancev. Zato so močno pritiskali na beograjsko zunanje ministrstvo, naj posreduje v njihovo korist. To se je prvič in zadnjič — tako piše Čermelj — tudi zgodilo. Hristič, jugoslovanski poslanik v Rimu, se je zavzel zanje pri zunanjem ministru Cianu, a ta mu je v odgovor pokazal zaplenjeno orožje.

S svoje strani je uradna Italija skupaj z Nemčijo že dolgo odločno protestirala v Beogradu zaradi podpore, ki naj bi jo slovenski antifašisti dobivali od tamkajšnje vlade oziroma od nekaterih njenih organov. Režim kneza Pavla je bil na te proteste zelo občutljiv: že julija 1940 je predsednik vlade Cvetković prisilil notranjega ministra Mihaldžića k odstopu, medtem ko so dr. Čoka in vrsto njegovih sodelavcev v avgustu istega leta zaprli in internirali. Naslednjega septembra je bila razpuščena zveza emigrantskih društev in z njo vse njene članice. S tem je bilo onemogočeno vsakršno javno delovanje emigracije.

Aresti, preganjanja na tej strani meje ter stalni protesti italijanskih diplomatskih oblasti v Beogradu, Zagrebu in Ljubljani niso mogli zaustaviti tiste protitalijanske propagandistične akcije, za katero je po mnenju italijanskih predstavnikov v Jugoslaviji stala angleška obveščevalna služba. Dejstvo, da je v začetku leta 1941 bil ustanovljen v Ljubljani britanski konzulat, je še podkrepiło prepričanje, da gre za ustanovitev podružnice Intelligence Servicea. Pri tem ni vzbujala skrbi samo protitalijanska propaganda, ki je ostajala v mejah Jugoslavije, temveč tudi tista, ki je prekipevala preko meja in se širila med «alotli» v Julijski krajini. «Omenjena vojniska organizacija», piše v nekem poročilu, ima odnose z zaupniki komunistične partije in skuša z vsemi sredstvi najti v Italiji prevratniške in antifašistične elemente, ki naj širijo neresnične in pristranske novice proti režimu in oboroženim silam.»

Taka poročila, ki so od vseh strani kar deževala v razna ministrstva v Rimu, so dajala ton pripravam na proces proti slovenskim antifašistom v Julijski krajini, ki so s polno paro tekle od pozne jeseni do začetka pomladi 1941.

Kategorizacija aretiranih

Že decembra 1940 je OVRA razdelila 269 ljudi, kolikor jih je bilo priprtih, v štiri skupine: v prvo je vključila voditelje komunističnega in iredentističnega gibanja, storilce terorističnih akcij, odgovorne za tihotapstvo orožja in za vojnško dejavnost. Slo je za 73 oseb, ki so jih prijaviли posebnemu sodišču za zaščito države, tistemu zloglasnemu fašističnemu organu, ki je že obsodil na smrt bazoviške junake. V drugo in tretjo skupino so vključili 139 ljudi, obtoženih iredentistične in komunistične propagande: večji del so poslali v konfinacijo, nekaj pa izpustili, potem ko so jih strogo opomnili. Četrta skupina je štela 65 ljudi, ki naj bi jih, po ustnem opozorilu, prav tako izpustili. Marca naslednjega leta so člane prve skupine, ki so jo zložili na 53 obtožencev, ponovno razdelili na tri dele: na intelektualce, komuniste in teroriste. Kljub ideološkim razlikam med prvo in drugo skupino so sklenili, po krajšem oklevanju, da jim bodo sodili skupaj, kajti, kot pravi obtožnica, «komunisti in iredentisti so se od določene trenutka dalje strinjali v narodnostnih zahtevah, ki so težile k osvoboditvi slovenskega ljudstva izpod jarma zatiralcev».

Napad na Jugoslavijo

Medtem je prišel usodni 6. april 1941, ko sta Nemčija in Italija napadli Jugoslavijo. Trbla monarhija Karadjorjevičev se je zrušila v nekaj dneh in okupatorske čete so si jo razdelile v skladu s svojimi imperialističnimi načrti in pohlepi. Takoj se je seveda začela hajka na znane antifašiste in patriote, posebno na Primorco. Med prvimi je bil aretiran Lavo Čermelj, ki so ga najprej zaslišali v Ljubljani, potem pa poslali v Rim, ko so ga vključili v seznam tistih, ki naj jim sodi posebno sodišče. Albertu Reju, Ivanu Mariji Čoku, Danilu Zeleni, ki so bili že dolgo na spisku OVRA, je uspelo zbežati. Zadnji med njimi, Zelen, je padel 13. maja 1941 v spopadu z italijansko karabinersko patrolo na Mali Gori v bližini Ribnice. Bil je to prvi oboroženi spopad med Italijani in Slovenci v Ljubljanski pokrajini, kakor so imenovali osrednjo Slovenijo po njeni priključitvi k Italiji.

V naslednjih mesecih so se iluzije italijanskih zasedbenih oblasti, da bo mogoče vzpostaviti miroljubne odnose s prebivalstvom Ljubljanske pokrajine, v dokajšnji meri razblinile. Takoj po okupaciji, ki se je izvršila skoraj brez prelivanja krvi, se je fašističnim veljakom zdelo, da hoče slovensko prebivalstvo «zdržati svojo usodo z Italijo in želi ostati pod ducejevo vlado». Najvišje cerkvene in posvetne oblasti so se izkazale pripravljene za sodelovanje in novice o preganjanju slovenskega življa, ki so prihajale iz pokrajin pod nemško zasedbo, so celo krepile fašiste v misli, da bo mogoče iz Italijanske Ljubljane narediti nekakšno kulturno in politično središče za vse slovensko ozemlje. Izhajajoč iz takih predpostavk, je še junija istega leta eden od nadzornikov, ki jih je poslala vlada v Slovenijo, pisal zunanjemu ministru Galeazu Cianu, da je treba varovati in razvijati, seveda po pravih smernicah, kulturno življenje slovenskega naroda v Ljubljanski pokrajini ter ga ščititi pred težnjo, ki jo je opaziti v Trstu, kjer hočejo vključiti Ljubljano v tržaško influenčno sfero».

Ustanovitev OF

Taka politika seveda ni dopuščala, da bi proces pred posebnim sodiščem skalil obetavne odnose med italijanskimi oblastmi in slovensko javnostjo. Tako je razumljivo, zakaj so oblasti sklenile odložiti razpravo, pa čeprav je OVRA že spomladi 1941 zaključila svoje delo in dokončno oblikovala obtožnico. Čez polejte pa se je položaj povsem spremenil: medtem ko so dolgo italijanske zasedbene oblasti škodoželjno opazovale, kako se širi ljudski odpor proti Nemcem in zoperstavljale nemški brutalnosti svojo lastno velikodušnost, je kmalu začelo prodirati prepričanje, da ima gibanje svoj sedež v Ljubljani in da ga je treba z vso odločnostjo izkoreniniti, kakor da bi bilo naperjeno proti Italiji. V tem smislu je pisal visoki komisar Ljubljanske pokrajine Emilio Grazioli, septembra 1941. Že

(Nadaljevanje na 6. strani)

Ljubim človeštvo, ljubim otroke, ljubim

Izbor iz ohranjenih pisem, ki jih je Pino Tomažič pisal svojcem in prijateljem iz emigracije v Jugoslaviji, od vojakov in iz zapora do tik pred smrtjo.

Zagreb, 27/V/36

Dragi Tonačevi in Štofni.

Dobu sem pismo od none ki me je prou razveselilo. Samo škoda da je pisala premalo od Škrbine in od Rebij.

Od mene njemam dosti za pisat, sej svam žej povjedli u TRSTI kaku in kej. Najbolj mi je zou z kraškimi in jepau-skimi dekljeti / sej vjeste tista mora z Brji! / Pej tudi če jem pišem jem ne muorem vse poslat po pošti. Useleh dobim tudi tle kej z silu. Mislem da bi vas zanimalo kaku je tle. Ani s šaldo bogati ma teh je strašno malo; Po večini so ljudje taki rjeveži da je strah. Pruti njem so na Krasi gospudje. Posebno po Bosni s ledje taku rastrgani kukr da bi uanje trješčenlo. Ua aneh krajeh dobiju djelovci po an dinar na uru. Kmjetje imaju dosti usega, ma muoreju prodajet taku duoberkup da ne dobiju prou neč. Če čuju pej kej kupet je use strašno drago. Stric je prodou šenicu po 80 para / 25 čent / kilo: Ana kakuš košta u Bosni 5 dinarjov / ljeru in pu / strašno malo ledi zna pisat in brat, jem ničeju dat šul zatu da bi ble bolj šutasti in nebi mogli neč pregruntat kaku stvar stoji. Če bi jemjeli ljedje po aneh krajeh taku hišu kukr je vaš hljev bi misenli da su u n-bjesah.

Drugi bot vam bom morbet žej pisou z Bošne, bom šou hmali čjedol. Kadar kej mi boste pisali drugi bot pište kej

Pino Tomažič v škrbini na Krasu

je nouga po čjeli vasi. Rat bi vjedu kaku kaže ljetna. Pej ni trjeba pisat hitro kej je škoda ljeru za marku.

Druzga vam ne vem kej pisat. Ja samo še tu sem sej zmjerem fejest fant kukr po starem. Pozdraute prou useh. Tisteh 20 ljer kej sem doužen noni bom vrnu kadr bom jemu.

Pino

Mbr 2. pros 37 (iz Maribora)

Še enkrat želim vsem srečno Novo leto. To lahko sporočite vsem našim prijateljem in znancem ker sem jaz pisal de par razglednic. To pa ker je treba dati za vsako razglednico 3 din in bi moral pisati vsaj 50 voščil.

Vreme je tukaj zadnje čase hladno (do -5°). Prejšnje tedne je bilo jasno sedaj pa je megleno in srenj. Mislim sem da bom za praznike lahko smučal toda snega ni skoro nikjer kakor leni. Okrog 15. odpotujem v Zagreb. Ne vem koliko časa bom ostal tam.

Stric mi je pisal iz Banjaluke, pravi da je imel: 40 q pšenice, 20 ovsu, 80 kuzuze, 100 pese itd ter 25 hl vina. Kljub slabi letini mu je trta dala 50% grozdja. Drugače piše da mu gre še precej dobro in so vsi zdravi razen Dragice ki jo večkrat boli glava. Pravi tudi da hodijo večkrat v Banjaluko in da govori z njimi. Z Kristjanom baje še gre. O njem (Kristjanu) jaz nič ne vem. Nič si ne piševa. Stric Edvard prou da se mu kaj piše kako je z teto Kristino in z ostalimi sorodniki.

Pri Počkovih je vse po starem. Slavka čaka ... in bo čakala. Tukaj preostaja učitelj in so radi tega šole zaprte

preostaja zdravnikov in ljudje pomirajo brez vsake pomoči itd itd. G. Ivan je vedno doma, čez par mesecev bo šel v penzijo.

Pišite mi kako je kaj z vsemi sorodniki in kako so vam minili prazniki upam da dobro. Jaz sem «lumpal» celo noč. Pa saj lahko tudi jaz lahko enkrat v letu malo ponorim. Letos se bom najbrže bolj posvetil pisateljevanju samo ne obvladam še dobro slovenščine in zato čakam. Če bom imel kaj uspehov Vam bom že sporočil.

Dani piši kdaj boš šla mimo! Ali ti ugaja Milino predavanje o današnjem položaju deklet? Meni se zdi zelo dobra stvar. Z Branko je bolje in je zapustila posteljo že pred dvema tednoma. G. inženir, agronomije vprašuje po tebi. Pazi deklca!

Rabil bi ob priliki, pa ni še velike sile, nekoliko parov spodnjih hlač, ki naj bi bile vsaj 3-5 cm širše v pasu od sedanjih. Dani naj prinese Calendario atlante Agostini!

Za danes dovolj! Pošljite mi kako sliko!

Pozdrave in poljube

Pino

Ali je papa že popolnoma okreval? In mamina influenza? Sedaj mi pravi g. Kristina naj pišem da sem priden. Potrjujem

Kristina

Srečno novo leto itd.

Pino zna sijajno mešat krompir nič ga ne peče.

4/IX (iz Zagreba)

Bil sem pri stricu z Dodotom. Ne morem vam popisati kako lepo je tam. Stric ima v najemu krasen kos ravnine pri reki Vrba. Jaz mislim da bo zemlja njegova po kmečki reformi ki je sedaj v načrtu. Hiša je tudi lepa in snažna. Jela ne manjka: žito turščica, špargli, zelje, repa, doma narejen sladkor, ribe, divji in domači zajci, kokoši, golobi. Pesa ima 10-15 kg. Tudi lan ima za svojo potrebo. Pa 5000 trti (radi slane le 10 hl vina) in 1000 breskvi. Vse je zelo lepo urejeno. Truda je manj kakor na krasu ker je vse blizu (okoli hiše) in zemlja je rodovitna.

Razen obleke ki je zelo draga imajo vsega. Seveda denar je težko dobiti ker so pridelki zelo poceni skoro za nič.

Mi smo se prav dobro imeli. Teta nas je kar pogostila: zajec, napolnjene piške, in razne slaščice, celo strukelj iz buče (cuke). Sva bila kar iznenadena in tako zadovoljna da vam ne morem opisati.

Govorili smo tudi s stricem. Nas je bil zelo vesel samo žal mu je da ga niso prišli obiskat iz Rog. Slatine in Just ko je bil v Zagrebu. Posebno radi Justa mu je žal da se še nista nič zblížala. Upa da ga bo ta obiskal ko mu bo mogoče. Zadovoljen je ker gre vsem dobro posebno pa nonotu in noni. Pripoznal je nekaj svoje krivde, pa kaj se če nekaj je kriv značaj ljudi nekaj okoliščine in posebno pa to da misli vsak človek da prav ravna. Izprašal me je o starih v škrbini ga veseli da sta zdrava in zadovoljna, upa da jih bo še kedaj videl saj čas zaceli mnogo ran in starih grehov. Danilo in Edo sta pridna. Prvi ljubi zelo zemljo in kmetijo delal bi tudi brez jest, Edo pa bo šel kam v trgovino. Vilko je tudi srčkan otroček.

Moram reči, da sem se zelo dobro počutil v Banjaluki. Mogoče bom šel tja tudi za Božič.

Zdrav sem in dobro mi je. Lahko bi poslali sem moje gosli in note (Ševčik, Keiser, Kreucer in klasike, brez klavirskih delov). Knjige note in drobnarije lahko pošljete po Dragi. Potrebujem še «cavigliere» in par platnenih rokavic za smučanje z usnjem na dlani če mogoče tudi z gurno oznotraj.

Potem pa ne bom več nadlegoval.

Pozdrave in poljube tebi stricu in ostalim

Pino

Dragica naj pusti kovčege na postaji v Zagrebu v garderobi in naj pride k meni

družina Gredelj
Branimirova 25/II nr. 10
(pri postaji)

4-5 sušca 38 (od vojakov)

Izgleda da sem jaz čakal vaših novic in vi mojih tako da počiva naše dopisovanje že mesec dni in še več.

Svečan mi je potekel dokaj brzo. Od 5 do 12. sem bil na zimskem taborenju v dolini «Garfagnana». Bilo nas je okrog 30 in smo se imeli prav dobro, kot da bi sploh vojaki ne bili. Vsak dan smo prehodili 15-20 km. ob vznožju Apuan-skih alp ter Appenninov. Bili smo do 1500 m visoko kjer je bil sneg do 1/2 m visok. Vreme smo imeli krasno. Hrana prav dobra in 1/2 l vina dnevno. Zvečer so po vaseh priredili ples nalašč za nas tako da smo se prav pridno vrteli. Jedli smo tudi polento iz kostanja ki je glavni ali celo edini pridelek zakotnih apeninskih vasi. Poslal sem vam razglednico. Od 12-26 sem imel važno vlogo pri naši godbi: razbijal sem «pokrvače». Ni treba da še posebe povdarjam da me vsi najbolj občudujejo od vsih godcev. Ker sem jaz še precej nadarjen, sem se vsaki marš takoj naučil in tako sem pridno lovil sončne žarke ko so drugi vojaki z radostnim srcem korakali po par ur na dan z trdimi nogami ter se vadili z rimskim korakom in se pri tem delu spominjali raznih svetnikov katerih ima lt. dovolj.

Do danes sem bil bolan. Sicer ne hudo toda toliko da sem moral prebiti cel dan na soncu in okrog kulnje kjer še vedno vlada naš Stipo.

Tu se širijo razne novice. Izgleda da bomo tudi mi (kot zrakoplovci in drugi) že čez par mesecev doma. Mi smo seveda vsi obupani bojimo se da bi se to uresničilo in da bi bili že maja doma.

Pozabil sem še povedat da sem na zimskem taborenju govoril z divizijskim generalom (zzzz).

O izidu moje prošnje ni ne duha ne sluha. Zelo mi bo žal posebno če nas odslovijo čez 2 meseca.

Odkar so tu prostovoljci se je hrana izboljšala. Tudi vaj se dela mnogo manj ker je bila naša bolnica stalno polna in ni niti enega vojaka ki bi ne imel ne kašlja, ne katara.

Pino s sestro Danico na domačem vrtu v Ul. Porta

Denar sem dobil. Za ta mesec bi bilo bolje da pošljete par dni preje ker so vsakovrstne zamude in ker imam še vedno strast za knjige. Poleg tega se šika da jaz praznujem dostojno svoja dvajsetri leta in sv. Jožefa.

Pino

Zanimalo bi me če so kaki izgledi za mojo bodočo zaposlitev.

25.VIII.37 (od vojakov)

Predragi!

Dobil sem nocoj pismo in odgovarjam takoj ker ni tukaj vreme prav nič deževno. Nasprotno pritiska suša, sicer ne prav močno ampak občuti se že, posebno ker mi manjka čtivo.

Da je tebi mama dolgčas po Veri ni nič čudnega, saj je tudi meni, pa ne samo po Veri. No bo že minilo.

Dani ni dobila naših pisem ker je pošta pri stricu zelo nerodna. Pismo lahko pride in ne pride. Pisati morate Tm 49 Klašnice, Banjaluka. Ne pisati Dragočaj.

Za sedaj ni še nikakega glasu o moji premostitvi. Najbrže bom ostal tukaj. Vsi Slovenci in Nemci so pri mezigih in v hlevih. Mene bodo morda pustili v uradu kjer se nahajam že odkar smo se vrnili iz Aulle. Toda med vojaškim uradom in hlevom ne vem kaj je bolje, morda druga. Na vsak način me prav nič ne razburi. Vem da je vse minljivo in da je potrpljenje zelo koristno. Celu železo postane bolje če se bije po njem.

Rad bi imel Radotov naslov če ga imate.

Pozdrave Pino

Na sliko se držim malo na kislou, v resnici pa sem mnogo lepši. Zelo smo zadovoljni ker nas je več skupaj in pijemo skoro vsak večer, posebno pa če si zmocimo gria. Danici sem pisal okrog 15. t.m.

Soldato Pino Tomasi
22. Regg. Fant. 7a Comp.
Pisa

139 TOMASI 4/12 ord. (iz zapora 1940)
Zig: R. Questura di Trieste Zig: Direzione delle Carceri
I. Divisione Giudiziarie - Trieste

Ho ricevuto ieri il soprabito. Finora non ne è avuto bisogno e spero di non averne anche per il futuro. Anche nei due giorni di bora sono andato all'aria come al solito con la giacca senza meglione e non è avuto freddo. Per due giorni sono stati riscaldati i termosifoni per un paio d'ore alla sera. Farò la domanda alla Questura in settimana. Credo ad ogni modo sia meglio, non disturbare troppo i signori della Questura che certamente non anno tempo da perdere.

Per quanto riguarda me non occorre stare in ansia, che vi è già ripetutamente assicurati sulla mia salute e sulle mie condizioni in generale. I sei mesi d'acchi mi trovo qui sono trascorsi molto presto e per dirvi la verità le giornate mi sfuggono quasi senza che me ne accorga. L'unico dispiacere che provo è quello di non essere assieme ad altri detenuti politici, ma spero che col tempo tutto andrà bene.

Vi lamentate che la casa sia vuota? Pensandoci bene prima o dopo ciò doveva accadere. Anche se per esempio io mi sposavo (prego di non ridere! che parlo con la massima serietà) non sarei certamente rimasto a casa.

Per avere un po' di compagnia chiamate qualche bimbo bisognoso che passa per la via e dategli da mangiare. Fa-

n naravo, naš Kras, naše gore in morje

rete un piacere a lui ed a me, ma tanto so che siete buoni e che farete del bene senza mie raccomandazioni.

Se c'è a casa il libro Mortara: Prospettive economiche 1986 mandatemelo quando avrete occasione.

Di denaro non ne ho ancora bisogno.

Salve!

Pino

136 TOMASI 7/8 ord. (iz zapora 1940)

Zig: Questura di Trieste
I. Divisione

Zig: Direzioni Carceri giudiziarie
Trieste

Con tutta la buona volontà mi è piuttosto difficile trovare argomenti e notizie con i quali riempire una lettera ogni settimana. Veramente argomenti e problemi ci sono molti anzi moltissimi ma non m'è facile analizzarli ed ordinarli per varie cause, in specialmodo perchè mi pare che tutto abbia qui un aspetto irreali mascherato da una strana e pure logica realtà.

Ma forse vi annoio, o forse subisco in parte (minima) l'influenza dell'ambiente in cui vivo o del tempo annuvolato (irritato sono alla fine della pagina!).

In cella poche novità; qualcuno viene, qualcuno si cambia, tutti (fuorchè io) sognano come bambini ad occhi aperti e la loro consolazione. Giuoco a dama e a scacchi. Ogni sera faccio ginnastica.

O' libri italiani, un russo, un bulgaro di Vazoff (la lingua mi piace molto e comprendo quasi tutto quantunque non ne conosca la pronuncia), un ceco (Jan Hus) O' letti: I problemi dell'universo di Haeckel, L'età pericolosa di M. Arlen è interessante.

Per gli altri libri non posso dare indicazioni dettagliate. Basta che siano opere abbastanza profonde e possibilmente recenti. La fisica moderna del Castelfranchi (?) dovrebbe essere a casa. Dovendo attendere che i tre volumi mi siano consegnati c'è tempo di scegliere gli altri ed eventualmente di scrivermi. Per la Matematica avrei volentieri un'opera piuttosto vasta. Io conosco la materia del I. corso dell'università ec - comm (fino alle derivate e integrali in parte compresi).

Possiamo comperare pesche e pere. Mi preparo anche l'insalata comperandone 1/4, olio e limoni. Il mio letto è ora vicino alla finestra.

Nella biancheria si può trovar sempre qualche cimice o pidocchio perchè la mettono insieme all'altra. Noi quasi non ne abbiamo. Nella cella sono tutti puliti.

Salve

Pino

21/5 ord. (iz zapora 1941)

Volevo scrivere a Dani ma devo rinunciare perchè non è ancora il suo nuovo indirizzo.

L'altra settimana sono stato visitato dall'oculista perchè mi si è indebolita un po' la vista. Altri detenuti mi anno detto che ciò è una cosa normale in queste case per effetto dei muri e che fuori la vista migliora.

I libri che mi avete mandati non li è ancora ricevuti, ma oggi mi porteranno quelli che è ordinati io direttamente. Portatemi ancora la grammatica slovena di Breznik che dev'essere fra i miei libri.

Nella valigia mettete un po' di biancheria vecchia. Un altro vestito non occorre mandarlo tanto a Roma non andrò certamente a far delle passeggiate al Pincio. La valigia dev'essere un po' grande perchè porterò con sé i libri.

Saluti a tutti specialmente alla nonna.

Pino

14. dec. 41
Predragi starši!
Večkrat mi je pisati to pismo pa ne radi mene še zdaleka ne, miren sem in skoro zadovoljen. Teško mi je radi vas in žalosten sem le ko mislim na vas, na vse sorodnike, tovariše in prijatelje, ter na žalost ki vam jo povzročam čeprav nehoče.
Skušal sem vam dokazati že večkrat, da je moja pot drugačna od vaše in da se moji cilji z vašimi ne morejo strinjati. Ne vem koliko ste me lahko razumeli toda vem, da me dobro poznate in slutite zakaj sem ravnal, zakaj sem živel na tak način, zakaj je bilo neizbežno da se zgodi kar se bo zgodilo.
Zahvaljujem se vam za vse kar ste storili zame, za ves trud za vse trpljenje, ki sem vam ga hote ali nehoče povzročil.
Mati, ki me je v vojni vihri nosila po svetu je zame najdražji spomin najljubša podoba moje matere, matere begunke. Oče, ki me je priklenil na zemljo, na kmečko življenje je moj ljubi oče.
Dragi starši potom vas in potom none sem spoznal teško življenje našega ljudstva in nepopisno trpljenje vojnih let, podlaga na kateri sem zgradil svoj življenski smoter.
Odpustite mi za vso žalost katero vam povzročam saj veste da ni radi moje zlobe. Doba je pač taka ...
Moje knjige ki jih imam tukaj prosim dajte Vilgotu (Guido) Vremec Denar in obleko pa Srečku Colja (Felice Zoli). Sem jim že obljubil. Knjige doma naj da Danica komur se ji zdi.
Zdravo!

Zadnje Pinovo poslovlino pismo staršem

I saluti di Vojka ci anno commoso. La ringraziamo di tutto cuore.

Pino
Bingo

26.3.1941 (iz zapora)

Predragi!

Kot je bilo pričakovati, izgleda, da so me predali Posebnemu Sodišču. Novico sem sprejel povsem mirno in hladnokrvno. Je pač taka doba. Upam, da si tudi vi ne bodete vzeli stvari preveč k srcu ker nima smisla in ker bi ne koristilo ne vam, ne meni.

Seveda ne morete vsega razumeti in vam niso stvari tako jasne ter enostavne kot so meni, toda okoliščine in moj značaj so od mene zahtevale da sledim poti, ki je od vaše povsem drugačna. Vsak sledi v svojem življenju ciljem, ki so zanj pravilni in ki ustrezajo njegovim življenskim potrebam. In če je bila v prejšnjih časih razlika med rodovi velika, se je v naši dobi nedvomno še povečala in je skoro ni mogoče premostiti, posebno v našem slučaju ne ko živimo vsak za svoj, povsem različen svet.

S tem se nikakor ne mislim obtoževati samega sebe in mi še od daleč ne pade v glavo da bi vam morda kaj očital. Nasprotno! Hvaležen sem vam za vse kar ste storili zame in dobro razumem, da ste imeli z menoj mnogo težav in bridkosti. Toda jaz nisem mogel ravnati drugače, ker ima zame življenje smisel le če sledim gotovim načelom!

Sicer pa zahteva dandanašnja viharna doba od vseh poguma in trdnih živcev. Težav in skrbi nimate le vi ampak večina človeštva.

Ne vem še kako se bo stvar nadalje razvijala, vsekakor pa bi bilo vsako vaše poskušanje da bi mi pomagali (n. pr. radi odvjetnika) povsem zaman.

Sprejmite moje pismo kakorkoli napisal sem to kar mislim in upam, da vas ne bo preveč presenetilo.

Drugače sem vedno zdrav in dobre volje. Pozdravljam vse sorodnike in znance. Zdravo!

Pino

11 dec 41

Tovariši!

Faš, posebno sodišče je zahtevalo zame in za tov. Dujca smrtno kazen.

Napišem par misli za vas tovariši in tovarišice da bom združen z vami preko možne smrtne obsodbe.

Star sem 26 let in ljubim življenje. Užival sem vsak njegov hip, najmanjši njegov trenotek. Ljubim človeštvo, ljubim otroke, ljubim naravo, naš Kras in naše gore ter morje. Toda ravno zato ker ljubim vse kar me obkroža dam brez kakršnega koli obžalovanja življenje za stranko, za bodočnost za odpravo hlapčevstva, za odpravo izkoriščanja človeka po človeku za zmago komunizma.

Statistično ima moja smrt malenkostno vrednost, kajti po vsem svetu žrtvujejo sedaj svoje življenje milijoni tovarišev in tovarišic, ki so brez dvoma boljši in bolj vredni, da bi živeli nego jaz.

Ko boste analizirali naše delovanje, boste gotovo našli ogromno pogrškov, ogromno hib. Toda odpustite meni in vsem onim ki se sedaj borijo proti imperializmu ker je naša borba težka in so naše moči šibke. Skušajte naše hibe razumeti, skušajte jih opravičiti z našim zgodovinsko političnim položajem. Vedite pa, da smo se vedno borili z vsemi silami proti meščanstvu za zmago delovnih množic za zmago proletariata, za ustanovitev slovenske sov. rep in za zvezo sov rep vsega sveta.

In ko bo slovenska mladina, komunistična mladina živela svoje srečno življenje v svoji sov rep. naj se spomni nas in vseh onih borcev, ki so pred nami in ki se bodo za nami borili za odpravo kapitalizma za komunizem, da nadaljujejo pot, ki smo jo z velikimi težkočami začrtali.

Mi smo dali za stranko najmanj kar lahko damo: življenje!

Živela zmaga komunizma

Pino Tomažič

14. dec. 41

Predragi starši!

Teško mi je pisati to pismo pa ne radi mene še zdaleka ne, miren sem in skoro zadovoljen. Teško mi je radi vas in žalosten sem le ko mislim na vas, na vse sorodnike, tovariše in prijatelje, ter na žalost ki vam jo povzročam čeprav nehoče.

Skušal sem vam dokazati že večkrat, da je moja pot drugačna od vaše in da se moji cilji z vašimi ne morejo strinjati. Ne vem koliko ste me lahko razumeli toda vem, da me dobro poznate in slutite zakaj sem ravnal, zakaj sem živel na tak način, zakaj je bilo neizbežno da se zgodi kar se bo zgodilo.

Zahvaljujem se vam za vse kar ste storili zame, za ves trud za vse trpljenje, ki sem vam ga hote ali nehoče povzročil.

Mati, ki me je v vojni vihri nosila po svetu je zame najdražji spomin najljubša podoba moje matere, matere begunke. Oče, ki me je priklenil na zemljo, na kmečko življenje je moj ljubi oče.

Dragi starši potom vas in potom none sem spoznal teško življenje našega ljudstva in nepopisno trpljenje vojnih let, podlaga na kateri sem zgradil svoj življenski smoter.

Odpustite mi za vso žalost katero vam povzročam saj veste da ni radi moje zlobe. Doba je pač taka ...

Moje knjige ki jih imam tukaj prosim dajte Vilgotu (Guido) Vremec Denar in obleko pa Srečku Colja (Felice Zoli). Sem jim že obljubil. Knjige doma naj da Danica komur se ji zdi.

Zdravo!

Pino

Mila sestra!

Danes mi lahko verjameš, da ti nisem hotel nikdar žalega čeprav se je tebi zdelo drugače. Seveda je razumljivo,

da si iz tvojega novega (po letu 39) stališča gledala name z nekimi predsodki toda jaz se nisem menjal bil sem tvoj najboljši prijatelj in ni moja krivda ali pa je zelo majhna če ti nisem mogel vedno pomagati. Vsekakor sem bil vedno ponosen nate in si mi bila eden izmed najlepših vzorov ženske. — Zopet ti pustim teško nalogo, da tolažiš starše. Odpustimi za vse težave in preglavice, ki sem ti jih v dolgih letih povzročil radi tega.

Drugače pa mislim, da dobro razumeš moj duševni mir in mojo hladnokrvnost. Jaz gledam na moj položaj iz statističnega stališča in med milijoni ljudi, ki bodo morali izgubiti svoje življenje bom le eden izmed tolikih.

Zaključil bom z Jirim Wolker-om:

Smrt neni zla,

Smrt je jen kus života teško!

Pozdrav vsem znanecem, tovarišem, sorodnikom! Tebi stisnem roko, svoj cilj sem dosegel

Pino

Ini ne pišem, ne morem ji pisati to kar slutim in jasno razumem, ker me pozna, ker je z menoj uživala čar Vipave Krasa in morja. Vem da bo močna, vem da bo znala prenesti ker ...

Tommasi Giuseppe L.S. / Carceri giudiziarie
principal - Trieste /
5 ur 15. grudnia 41

Mila deklica!

Mislil sem da bo dovolj kar sem pisal v prvem pismu a me nekaj sili da pišem še kaj. Morda spomini morda dejstvo da sem dobro spal in da sem miren in pripravljen. — Sicer pa ne bom mogel povedati vsega kar bi želel kar bi

Carceri giudiziarie
5 ur 15 grudnia 41
Mila deklica!
Mislil sem da bo dovolj kar sem pisal v prvem pismu a me nekaj sili da pišem še kaj. Morda spomini morda dejstvo da sem dobro spal in da sem miren in pripravljen. — Sicer pa ne bom mogel povedati vsega kar bi želel kar bi

Zadnje Pinovo poslovlino pismo zaročenki

hotel in kaj pomagajo besede brez dejanj? Žal mi je da je bilo le-teh v mojem življenju premalo, žal mi je, da bom odnesel s seboj to kar sem nakopil v možganih tekem dolgih let. Sicer ni mnogo a vendar sem imel vedno dober namen, da bi koristil človeštvu.

Spomnil sem se nenadoma otrok na Krasu in ob Branici. Moji mili dragi prijateljski uverjem sem, da me boste imeli v spominu ko sem vam nagajal ko sem se z vami igral.

Kako so bili lepi popoldnevi na Krasu v dolinicah, kako je pelo morje v Cedadu in srebrna Vipava se je mirno vila v sanjavem, bajnem luninem svitu. Lepo je bilo življenje vžival sem vsak njegov trenutek vsak žarek sonca, najdrobnejšo kapljico dežja. Pa mi ni prav nič žal če bo končalo. Milioni ljudi žrtvujejo v teh letih groze svoje življenje in malo jih je med njimi, ki razumejo kot jaz da ni smrt nič hudega ali celo nujna dolžnost napram človeštvu.

Preje je bil tu duhovnik in sva se mirno razgovarjala. Rekel sem mu da je moja pot začrtana in da je ne izprememim. Ločila sva se kot dobra prijatelja, ker je kljub svojemu stanu dober fant.

Ponavljam, da mi je le teško zate in za vse, ki boste preveč trpeli radi mene. Prav tako mi je bilo hudo ko sem se ločil od tovarišev in sem jih moral tolažiti. Pa ne vstavljam se preveč ob meni, življenje kliče in vsakdo ki razume njegovo klic mora naprej, mora živeti, kajti človek je le kaplja v morju človeštva.

Če bo vreme lepo bom vesel in bom pozdravil še enkrat naravo in svet. Saj ne bo nič hudega vse bo minilo v hipu in zemlja, ki sem jo vedno ljubil me bo sprejela in jaz bom njen del, klica novih presnavljanj, klica novih življenj.

Moja draga, najmilejša, tebi sem dal zadnji poljub, zate bo moja predzadnja misel. In ti veš zakaj predzadnja. Živi, treba je živeti in izpolniti svojo življensko nalogo svojo dolžnost napram človeški družbi!

Misli, da te poljubljam na čelo

Pino l.r.

Od začetkov boja proti italijanskemu fašizmu do «drugega tržaškega procesa»

(Nadaljevanje s 3. strani)

dober mesec pozneje je prišlo poročilo iz Prkumurja, da so tam madžarske zasebene oblasti prišle na sled komunističnemu gibanju, ki da si zastavlja za cilj osvoboditev Slovenije. V Ljubljani in v Mariboru naj bi se ustanovila «Osvobodilna fronta slovenskega naroda», v kateri sodelujejo vsi Slovenci brez razlike. «Cilj borbe: ošibiti povsod s propagando in sabotažnimi akcijami Nemčijo in njuni zaveznici Italijo in Madžarsko». Na to pismo je sredi novembra odgovoril general Ambrosio, poveljnik italijanskih cest, s pritrdilnim in zaskrbljenim poročilom: «Ustanovitev «Osvobodilne fronte slovenskega naroda» in simpatija, ki jo kažejo slovenski nacionalisti do slovenskega revolucionarnega gibanja, so dejstva, ki odgovarjajo resnici. Temu poveljstvu je znano, ne samo, da je bila omenjena fronta ustanovljena, temveč da je razvila precejšnjo dejavnost. Znani so sabotažni akti proti železniškim in telegrafskim linijam, zahrbtni napadi na izvidnice in manjše čete, ki so dosegli svoj višek v napadu v Ložu na našo stalno postojanko. Čeprav manjkajo otipljivi dokazi, je verjetno, da je treba iskati gibalno središče v Ljubljani in posebej med intelektualnim elementom v mestu».

Te besede gen. Ambrosia prepričljivo podpirajo številni telegrami, ki so iz slovenskih ozemelj vsak dan, vsako uro prihajali v rimsko notranje ministrstvo. Val vedno bolj vznemirjujočih novic je radikalno spremenil začetno mnenje fašističnih voditeljev o duševnem nagnjenju Slovencev, ki da je enadvajseto stoletje nam naklonjeno. V takem vzdušju je misel na proces proti slovenskim antifašistom postala spet aktualna, in sicer na proces v Trstu, da bi s tem oblasti pokazale svojo moč in zastrašile slovensko prebivalstvo. Zaman je goriški prefekt odsvetoval obveščanje javnosti o sicer tajnih razpravah Posebnega sodišča, češ, če pride v Trst, bo to še prililo olja na ogenj in bo slovenskim masam, ki se že puntajo, nudilo priložnost za kakšno nenadno reakcijo. Fašistične oblasti so hotele pač še enkrat ponoviti tragično uprizoritev izpred desetletij, in kot je v svojem poročilu zapisal ameriški žurnalista Saville B. Davis, z njo želele opomniti samo italijansko javno mnenje, ki se je vedno bolj odtujevalo fašizmu, naj se varuje; kar se dogaja v Trstu s Slovenci, se drugje lahko zgodi tudi z italijanskimi uporniki.

Prpriave na veliki proces

Prpriave na veliko razpravo so se začele proti koncu novembra, ko so oblasti odločile, da bodo okrepile varnostne sile v Trstu. Mobilizirale so 40 črnosrajčnikov in pozneje v mesto poslale kar 400 karabinerjev. Sam postopek je stekel 2. decembra 1941 v veliki dvorani tržaške sodne palače. Sodni zbor je bil sestavljen iz šestih članov, visokih častnikov fašistične milicije, katerim je predsedoval general iste milicije, Antonio Tringali Casanova, najbolj znani fašistični sodnik, kakor je zapisal New York Times.

Obtožencev, ki so jih pripeljali iz rimskega zopora Regina Coeli, je bilo vsega 60: 15 kmetov, 14 delavcev in obrtnikov, 18 izobražencev, 10 študentov, 3 trgovci. Po rodu so bili iz Trsta, Gorice, s Krasa, s Tolminskega. «Morda se takratni fašistični nasilni mogotci niso niti zavedali, je pozneje zapisal eden od njih, odv. Tončić, «kakšno verno sliko resnične strnjenosti in edinosti slovenskega naroda so ustvarili, ko so tako zbrali obtožence iz vseh krajev Primorske».

Občinstvo so sestavljali policijski agenti, vojniki, fašistični veljaki in oblastniki, katerim so se pridružili na najpomembnejših zasedanjih sam tržaški prefekt, tajnik fašistične stranke v Julijski krajini in visoki komisar Ljubljanske province Grazioli. Obtoženci so po vseh, tudi italijanskih poročilih, nastopali mirno in samozavestno. Številni med njimi so preklicali svoje izjave, češ da so jih dali pod fizičnim pritiskom. «Grobno tiho je bilo», poroča Tončić, «ko je Ivančić s stegneno roko pokazal na razpelo na sredi dvorane ter se hladno približal, da morda križani ni več trpel kot on onih 38 dni, ki jih je nepretrgoma prebil na kvesturi pri izpraševanju».

Oblasti so v času sodnega postopka s posebno pozornostjo nadzorovale javno mnenje v Trstu in okolici, ter ugotovljale, da je dokaj razcepljeno. «Zdravi del» prebivalstva odobrava odločnost režima in si želi drastičnih kazni. Posebno v srednjem sloju in med intelektualci, pa da so tudi taki,

ki v obtožencih ne vidijo več krivcev, vrednih najstrožjega postopanja. Slovenci so seveda ogorčeni, pa čeprav to spretno skrivajo, posebno v okolici Trsta, kjer združujejo z naravno zahrbtnostjo plemena zvitost in prekanjenost meščana. Ton tragičnim dogodkom je vsekakor dajal «zdravi Trst», tisti, o katerem je prefekt Tamburrini ugotavljal, da si želi «totalitarnih» kazni, ne toliko zaradi nacionalnega ali fašističnega prepričanja, kolikor zaradi atavičnega in rasnega sovraštva. Ko je mestni podestā odv. Ruzzier, invalid iz 1. svetovne vojne in stari fašist, nastopil na procesu kot priča v prid kolegu Tončiću, ga je naslednjega dne pred občinsko palačo pričakala množica, ki ga je opsovala kot prijatelja «sciajov», ga izžvižgala in opljuvala.

Fallacejeve grožnje

Temu Trstu je javni tožilec Carlo Fallace na začetku svojega govora 9. decembra zapel pravo hvalnico. «Po letu 1930 je zdaj drugič, ko mora iz tega mesta, v tem veličastnem mestu, v katerem smo vedno iz polnih prsi vdihavali čist, zdrav in z duhom italijanstva in patriotizma nasičen zrak, spregovoriti jasno in hkrati slovesno opominjalno besedo Posebnemu sodišču, ki je bilo ustanovljeno za pravno obrambo fašistične države».

Komu velja v prvi vrsti ta opominjalna beseda, je Fallace povedal na koncu svojega, skoraj osem ur dolgega govora, ki ga je naslednjega dne tržaški «Piccolo» objavil v celoti na štirih straneh. «Spremenjen politični položaj Evrope, žal, ni bistveno spremenil raznih miselnosti, ki so zadržane s protitalijanskim sovraštvom in zlobom. Pomislimo le na stanje, kakršno je v zadnjih časih nastalo na področjih, ki smo jih nedavno zasedli ... Po vsem tem lahko sklepamo, da se je magnetna igla teh hujskačev, ki je bila prej usmerjena proti Jugoslaviji, sedaj obrnila proti gozdu in da se bo jutri obrnila proti kakšni državi, ki velikodušno podpira lažne manjšine. V skladu s temi besedami je državni pravnik zahteval za obtožence najstrožje kazni: 12 smrtnih obsodb in kar 975 let ječe. Obtoženci so sprejeli njegove zahteve, tako je sporočil v Rim tržaški prefekt Tamburrino, s popolno hladnokrvnostjo. Občinstvo, ki je napolnilo dvorano, se je po koncu razprave zvrstilo ob pločnikih sodne palače in s ploskanjem nagradilo mimooidoče sodnike in javnega tožilca.

Fallacejeve zahteve so boleče odjeknile med slovensko javnostjo, ki je upala, da iz strahu pred povračilnimi dejanji ljudi iz «gozda» vendarle ne bo predlagal smrtnih kazni. Tako povračilna dejanja so pričakovale same oblasti, ki jih je v dneh procesa vznemirilo odkritje na tržaških ulicah letalca s slovenskimi in italijanskimi napismi proti posebnemu sodišču. Že 8. decembra je Senise, rimski načelnik policije, sporočil vsem prefektom kraljestva, da je iz zaupnih poročil izvedel o namenu komunističnih in nacionalističnih slovenskih elementov, da izvrše teroristične akte v trenutku obsodbe. Zaradi tega je prosil, naj povsod poskrbijo za najstrožje nadzorstvo nad vsemi Slovenci. Nekaj dni pozneje je imel še točnejše podatke. Ljubljanskemu kvestorju je telegrafiral, naj takoj aretirata Urbana Lemeža, Franceta Leskoška, Edvarda Kardelja, Borisa Kidriča in Toneta Tomšiča, ki da so zadoženi za izvršitev terorističnih dejanj v zvezi s tržaškim procesom. «Osebe, označene v telegramu, na katerega odgovorjam, mu je sporočil visoki komisar Grazioli, «so že dolgo časa dobro znane temu uradu, ki se je moral baviti z njihovim komunističnim delom». Toda — kakor je z obžalovanjem ugotavljal — če od prvih dni zasedbe tega teritorija jih ne moremo najti».

Medtem ko so se pred posebnim sodiščem zvrstili zagovorniki, se je sprožil birokratski mehanizem za pripravo vsega potrebnega za izvršitev smrtnih kazni. Še istega dne, ko je Fallace zaključil svoj govor, je direktor tržaških zaporov prosil svoje nadrejene, naj mu dovolijo, da nabavi stolice in vrvi, ki bodo potrebne pri eksekuciji. Tržaški prefekt je s svoje strani skrbel, kaj narediti s trupli še neobsojenih obtožencev. Notranjemu ministrstvu je predlagal, naj jih pokopljejo na kakšnem odročnem pokopališču v provinci Trevisa in za to tudi dobil primerno pooblastilo.

V istem času se je odvijala med fašističnimi oblastmi živa debata, v kolikšni meri sprejeti zahteve javnega tožilca, in to predvsem v zvezi z odjekom, ki naj bi ga imele smrtno kazni med slovenskim prebival-

stvom. Podtajnik v zunanjem ministrstvu Bocchini je telefonsko stopil v stik s prefekti tržaške, goriške, istrske in reške province ter z visokim komisarjem v Ljubljani, da jih vpraša za svet. Samo istrski prefekt je izrazil mnenje, da bi bilo primerno voditi politiko popuščanja, predvsem zaradi nedavnega napada na Jugoslavijo in anektiranja Ljubljanske province. Najbolj trda sta bila tržaški in reški prefekt, ki sta poudarjala, da je treba dati Slovincem primerno lekcijsko. «Značaj tujerodcev», je zagotavljal prefekt Tamburrino, «se mi ne zdi primeren za pravilno ocenjevanje mišlnih potez, ki bi jih lahko pripisali naši šibkosti». Grazioli je s svoje strani ugotovil, da bi bilo primerno pomilostiti nacionaliste: Čermelja, Sarđoča, Tuto in Ščuko, usmrtiti pa ostale, in pri tem izrecno naglasiti, da gre za komuniste in teroriste.

Intervencije pri Mussoliniju

Ko je tekla ta izmenjava mnenj, je svet doživljal dramatične trenutke. 7. novembra 1941 je Japonska, ki je bila z Italijo in Nemčijo povezana v pakt, iz katerega naj svetu zraste «novi red», je nepričakovano napadla ameriško vojno pristanišče Pearl Harbour. V naslednjih dneh sta tako Hitler kot Mussolini napovedala vojno Združenim državam. Italijanske čete so bile v tem času že raztresene v ogromnem prostoru od Francije do Ukrajine, od Balkana do Severne Afrike. Ekonomske razmere so se slabšale iz dneva v dan in začelo je že primanjkovati hrane. Kljub vsemu pa je Mussolini pozorno sledil «ržaškemu procesu in ukazal, naj se prošnje za pomilostitev stekajo v njegovo osebno tajništvo, očitno, ker je hotel sam oceniti odjek procesa v slovenski javnosti in na podlagi tega odločiti o njegovem izidu. Komaj je javni tožilec Fallace postavil svoje zahteve, so v Rim začeli deževati telegrami iz Ljubljane s prošnjami za pomilostitev. Ni bilo pomembnejšega združenja ali vidnejše osebnosti, ki bi v tem primeru bila tiho. V rimskih arhivih je ostala sled za kar 33 telegrami, ki so jih Mussoliniju med 11. in 15. decembrom poslale v imenu svojih ustanov najvidnejše osebnosti slovenskega kulturnega in javnega življenja. Tem so se pridružili posegi tržaškega in goriškega škofa pa tudi Vatikana. Diplomati sv. stolice so že od 5. decembra, na prošnjo jugoslovanske vlade v Londonu, navezali stike z italijanskimi najvišjimi oblastmi ter po papeževem naročilu skušali doseči, da bi vsaj smrtne kazni spremenili v dosmrtno ječo. Pri tem so poudarjali, da so podobni posegi imeli uspeh v Španiji, na Hrvaškem in v Nemčiji. Toda Mussolini je bil neizprosno, češ da je treba nastopiti z vsó odločnostjo, da se v prihodnjih letih število slovenskih upornikov ne podvoji».

Izrek razsodbe

14. decembra 1941, štiri dni pozneje, ko je Mussolini že uradno sporočal, da mora pasti v Trstu nekaj glav, je okrog polne predsednik posebnega sodišča prebral razsodbo: devet zapornikov je obsodil na smrt, 23 na 30 let ječe, enega na 24, tri na 18, šest na 15, šest na 10, enega na 8, enega na 7, tri na 6, enega na poldrugo leto. Štirje so bili oproščeni. Vsega 978 let in šest mesecev zopora. Prefekt Tamburrini je takoj brzojavil v Rim: «Množica, prisotna v avli, ki so jo sestavljali predvsem fašisti, je sprejela obsodbo z živahnim ploskanjem. Z nadaljnjim toplim ploskanjem je pozdravila člane sodišča, ko so stopili iz sodne palače. Nič ni omeniti glede obnašanja obsojencev». Zadnji stavek je zgovoren, ker v svoji jedrnatosti priča, s kakšnim dostojanstvom so obtoženci v resnici poslušali branje obsodbe in divjanje fašistične drhali, ki se ni zadovoljila s ploskanjem, ampak je tudi vzklikala duceju in zatulila fašistično himno: Giovinezza, Giovinezza ... Pimó Tomažič je na njihove «rimске pozdrave» celo odgovoril z dvignjeno pestjo.

Pomilostitev «intelektualcev»

Fašistični oblasti so od samega začetka hotele pomilostiti nekaj na smrt obsojenih in s tem pokazati svojo «milosrčnost». V kateri skupini bodo izbrali pomiloščence, je Mussolini naglasil že v svojem pogovoru s Cianom, ko je ta na prošnjo Vatikana po-

sredoval pri njem, češ da bodo z intelektualci obzirni. Da je o tej nameri vedel tudi predsednik posebnega sodišča Tringali Casanova, priča telegram, ki ga je takoj po obsodbi poslal v Rim. V njem je poudaril, da Čermelja, ki je bil na čelu spiska na smrt obsojenih in je spadal v skupino «intelektualcev», ne gre pomilostiti, ker da je eden od voditeljev teroristične in vohunske akcije, ki je na procesu bila razkrita. Kljub temu priporočilo pa so rimske oblasti ukrepale drugače: med devetimi obsojenci na smrt so pomilostile vse intelektualce in narodnjake, eksekucijskemu plotonu pa prepustile komuniste in «teroriste»: Tomažiča, Ivančića, Kosa, Vadnala in Bobka. Pri tem jih je brez dvoma vodil prefinjen politični račun: razdvojiti slovensko javno mnenje in zmernim silam pokazati, da je mogoče z Italijo najti modus vivendi. Obenem pa pribiti, da s komunisti in «teroristi», ki so že mrgoleli v gozdovih, ne bo milosti.

Pozno zvečer 14. decembra je prišla novica o pomilostitvi štirih «intelektualcev», naslednjega dne ob zori so ostalih pet obsojencev odpeljali iz zaporov v Ulici Corneo na opensko strelišče. Takole je ob 10.10 brzojavil v Rim prefekt Tamburrini: «Obsodba, ki jo je večeraj ob 12.40 izreklo posebno sodišče za zaščito države proti znanim teroristom, je bila izvedena danes zjutraj ob osmih in 22 na strelišču na Opčinah. Usmrčeni so bili naslednji: Bobek Viktor, Ivančić Ivan, Kos Simon, Vandal Ivan, Tomažič Josip. Iz zopora do kraja usmrtitve so vsi vzklikali komunistični revoluciji. Kosa so pripeljali v prisilni srajci. Ko so prišli na kraj usmrtitve, so pod vodstvom Tomažiča, ki se je izkazal za najbolj nasilnega, na vsó moč peli in kričali: «Dol s fašizmom in nacizmom!». Tomažič je tudi rekel, da bo orožje, ki je sedaj naperjeno proti njim, kmalu verjetno proti fašistom. Nihče ni žalil duceja».

Nismo klonili...

Dva dni po izvršitvi smrtnih obsodbe je podtajnik v notranjem ministrstvu Buffarini zahteval od prefektov v Trstu, Pulju, na Reki, v Gorici in od visokega komisarja v Ljubljani, naj po 48 urah zberejo in sporočijo, kakšen odjek je tržaška obsodba imela med lokalnim prebivalstvom. Poročila v bistvu enodušno trdijo, da je bil odjek ugoden, da je pomilostitev Kavsa, atentatorja na Mussolinija, ocenjena kot posebno milostna gesta s strani duceja — in da ustrelitev teroristov, kar se tiče javnega mnenja, ni imela posebnih posledic. Samo reški prefekt je v svojem poročilu še vedno vztrajal v trditvi, da je treba postopati s Slovenci s silo, kajti «tukaj smo na istem kot taktat, ko smo imeli opraviti z Galci, Amari in Sioni, pa čeprav v nekoliko modernejši obliki».

Na videz je torej Mussolinijeva taktika razlikovanja med «intelektualci» in «teroristi» uspela. Da so fašistični oblastniki spet enkrat nasledili tisti težnji k popuščevanju in iskanju le všečne resnice, se je izkazalo še iste dni, ko so spet začeli prihajati v urad za šifre notranjega ministrstva telegrami z novicami o novih in vedno drznejših napadih na italijanske čete. Če je sicer del slovenske buržoazije nasledel fašistom in se kompromitiral v sodelovanju z njimi, je pa večina slovenskega naroda vendarle razumela, da z okupatorji ni mogoče iskati nikakršnega dialoga. Slika, ki jo je dal tržaški proces, na katerem so sedeli ramo ob ramo ne samo ljudje iz vseh krajev Primorske, temveč tudi predstavniki vseh poklicev in slojev, je bila v tem smislu dovolj zgovorna. A fašistični mogotci so bili preveč zagledani sami vase, da bi jo mogli pravilno oceniti.

VIRI:

- Objavljena literatura.
- Neobjavljeno gradivo iz naslednjih arhivov:
 - Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana
 - Odsek za zgodovino Narodne in študijske knjižnice, Trst
 - Archivio Centrale dello Stato, Rim
 - Archivio storico del Ministero degli Esteri, Rim
 - Public Record Office, London.

Avtor se zahvaljuje vsem, ki so mu pri zbiranju gradiva in pisanju članka, zaradi lastnih izkušenj ali strokovnega znanja svetovali, posebno direktorici Inštituta za zgodovino delavskega gibanja, dr. Milici Kacin-Wohinz, ki je večino teksta prebrala in s svojimi kritičnimi pripombami prispevala k njegovi izpolnitvi.

Za proces nas je ostalo šestdeset

Dorče Sarđoč

Od velike množice aretiranih nas je za proces ostalo šestdeset. Mnogi so bili medtem izpuščeni, nekaj jih je bilo konfiniranih, nekateri pa niso spadali v pristojnost Posebnega sodišča, ker so odigrali manjše vloge in niso bili še dokončno zaslišani.

Proces je trajal od drugega do štiriinajstega decembra. Prvi dan so nas zbudili že ob treh zjutraj. Iz vsake celice so zapornike peljali v zbirno dvorano, ki je bila v pritličju. Dvorana je bila precej velika. Kar naprej so se odpirala vrata in vstopali so stražniki s tremi obsojenci, ki so bili skupaj v isti celici.

Ko smo bili vsi zbrani v dvorani, tu je bilo polno karabinerjev, med njimi tudi marešalo, so začeli z imensko kontrolo. Vsak, ki so ga poklicali, se je moral oglasiti. Ko so dognali, da nas je res šestdeset, je marešalo ukazal karabinerjem, naj nas uklepejo po istem vrstnem redu, kot nas je imenoval. Ko smo bili uklenjeni, so nas še priklenili na verigi. V istem vrstnem redu smo potem sedli na zatožne klopi v dvorani. To je šlo sprva strašno počasi, naslednje dni, ko so se karabinerji navadili na to proceduro, nekoliko hitreje. Prvič pa je potekalo več ur, da smo bili vsi uklenjeni, preštet, poklicani in spet kontrolirani.

Iz zbirne dvorane so nas peljali skozi dolg hodnik pod zemljo. Strabotno je rožljalo. Koraki so odmevali v noč. Po slabo razsvetljenem hodniku se je vila dolga kača, spredaj karabinerji, zadaj karabinerji, ob strani karabinerji. Prišli smo v sodno dvorano in posedli so nas na peto klop, ki so bile ena višja od druge.

V spodnji klopi smo sedeli tisti, naj nas imenujejo kakor hočejo, ki so nam tedaj rekli nacionalisti; za nami so bili komunisti; v zadnji vrsti pa so sedeli tisti, ki so bili obtoženi terorja.

Dvorana je zgledala približno takole: nam nasproti, ki smo sedeli vedno višje v klopih, so bili prostori za časnike. Ti so prišli iz vse Italije. Na naši levi je bil oder za predsednika, generala Tringalija, ki je imel ob svoji strani dva seniorja, colonella fašistične milicije, kot stranska sodnika. Na levi, še vedno na odru, je stal slavni Fallace, državni tožilec. Nasproti sodnega zbora so bile štiri klopi, štiri vrste sedežev za publiko. Pogled v dvorano je bil lep.

Ko smo tu čakali več kot eno uro, je bil ob osmih slovesno razglašen vstop sodnega zbora in javnega tožilca. Vsi smo morali vstati, ravno tako publika.

Ne vem, če je bilo med publiko več civilistov ali več miličarjev, opazil pa sem, da so vsi civilisti imeli fašistični znak. Iz skupine teh gledalcev je izstopal duhovnik, visok mož, prijetno rejen, rdeč v obraz, močne postave. Njegov bikovski vrat, je kar gladko prehajal iz hrbta v tilnik. Imel je položene črne čevlje, njegovi visoki postavi primerno črno haljo, ki mu je segala do tal, na rokavu čin centuriona, to je fašističnega stotnika. Okrog vratu mu je visela zlata verižica z velikim zlatim križem, iste barve kot njegov centurionski čin. Ta človek, zanimivo za duhovnika, je redkokdaj manjkal pri razpravi. Bil je tam vsak dan, v prvi vrsti, in je skoraj vedno stal, četudi so drugi sedeli. Z zanimanjem je poslušal in tu pa tam zadovoljno kimal z glavo. Če je vse to pristajalo njegovi obleki, naj sodijo drugi.

Pogled na dvorano je bil prav spektakularen in za italijanske razmere je bil to pravi proces stoletja. Od risorgimenta do danes ne poznam nobenega drugega procesa, ki bi bil tako množičen in ki bi se bil tako tragično končal.

Ljudje morda mislijo, da je bilo fašistično sodišče nekaj zlohotnega, da so z nami slabo ravnali, a jaz nisem imel tega vtisa. Marsikdo bo nasprotoval mojemu mnenju, a jaz bom vedno trdil, da je bil predsednik sodišča, Tringali, do stopen in tudi korekten. Pustil nas je, da smo svobodno govorili in odgovarjali na njegova vprašanja, kolikor smo hoteli. Nikogar ni prekinjal, vendar sem imel vtis, da je bil, ker ni imel dovolj časa, da bi preštudiral veliko število obtožb in obtožencev, nekoliko površen. Mogoče pa je bil površen, ker se o izidu procesa ni odločalo v Trstu, ampak v Rimu. O tem smo bili vsi prepričani. Popolnoma drugačen je bil državni tožilec Fallace, ki ni dajal najboljšega vtisa. Ko sem ga z zanimanjem gledal in poslušal, mi je naredil bolj slab vtis, ne vem če prav slab, a najboljšega vse-kakor ne.

Dr. Dorče Sarđoč, obsojen na smrt na II. tržaškem procesu, (smrtna kazen mu je bila potem spremenjena v dosmrtno) je na Radiu Trst «A» v okviru «Četrkovih srečanj» od 3. aprila do 25. novembra 1980 v 31 polurnih oddajah govoril o svojih življenjskih izkušnjah in junaškem boju slovenskega življa Primorske v težkem razdobju fašistične vladavine med obema vojnoma. Ta dragocena pripoved bo predstavljena v zajetni publikaciji, ki jo pripravlja Lidia Debelli Turk. Našim bralcem nudimo nekaj odlomkov iz oddaj, v katerih je dr. Sarđoč govoril o II. tržaškem procesu.

Vsak obtoženeц gleda v takih velikih momentih dogodke s svojega zornega kota, tako tudi jaz. Resnici na ljubo pa moram povedati, da sem vprašanja sodnika, Fallacejeve izjave, govore in drugo, pravzaprav površno poslušal, ker me je ta plat procesa, koliko kazni bo dobil ta ali oni, bolj malo zanimala. Bil sem prepričan, da posebno sodišče ni prišlo v Trst brez svinca in tudi z nekako duševno odsotnostjo sem gledal na približno število kandidatov za opensko strelišče: dvanajst, kot jih je zahteval državni pravdnik, ali devet, kot jih je izreklo sodišče. Iz razgovorov s temi dvanajstimi kandidati pa sem imel vtis, da so vsi pripravljeni na najhujše.

Na proces sem gledal in ga tudi cenil ne po letih kazni ne po smrtnih obsodbah, ampak po njegovi važnosti v zgodovini Slovenec. Ko sem v sodni dvorani iz najnižje klopi gledal na ljudi nad sabo, posebno na zadnje klop procesnih tovarišev, sem dognal, da sedijo na zatožni klopi naši ljudje iz vseh stanov in slojev. Bili so kmetje, delavci, trgovci, uradniki, visokošolci, finančniki, profesorji, časniki, pisci knjig in znanstvenih revij, odvjetniki, zdravniki. Med njimi je bilo več družinskih očetov. Prišli so na zatožne klopi z vseh krajev Primorske, od Predila do Sneznika, od Postojne do Pivke, do Trsta, kar izpričuje, da je bil odpor razpleten prav po celi Primorski, povsod tam, kjer živijo Slovenci. Manjkali so na zatožnih klopih le krščanski socialci, torej ljudje iz Kraljeve skupine in tudi nobenega predstavnika duhovščine ni bilo; ni bilo predstavnikov tiste skupine, ki je v njej prevladovala direktiva, naj se sicer dela proti fašizmu in upira asimilaciji, a ne da bi se ljudje izpostavljali posebnemu nadzorstvu, zaporu, konfinaciji, procesom. Med razpravo sem dognal, da mora biti vsakemu poštenemu Italijanu jasno, in to najsi bo sodnemu zboru kot občinstvu in časniki, da je številna množica obtožencev v čudnem grotesknem nasprotju s stalnimi trditvami italijanskega tiska, da živi v naših krajih mala brezpomembna skupina alogotov, ki je brez narodne zavesti, brez jezika in kulture; da so ti alogoti pridni, dobri, srečni v italijanski kulturi, a da so med njimi redki plačanci, ki bi radi kalili mirne vode.

Skozi vse te ugotovitve, skozi vsa razmišljanja je tekla ena sama rdeča nit: ko bodo zastopniki naše države sedeli med zmagovalci za mizo mirovne konference, bo ta zgodovinski proces predstavljal adut, neke vrste menico, ki jo bo Italija morala plačati.

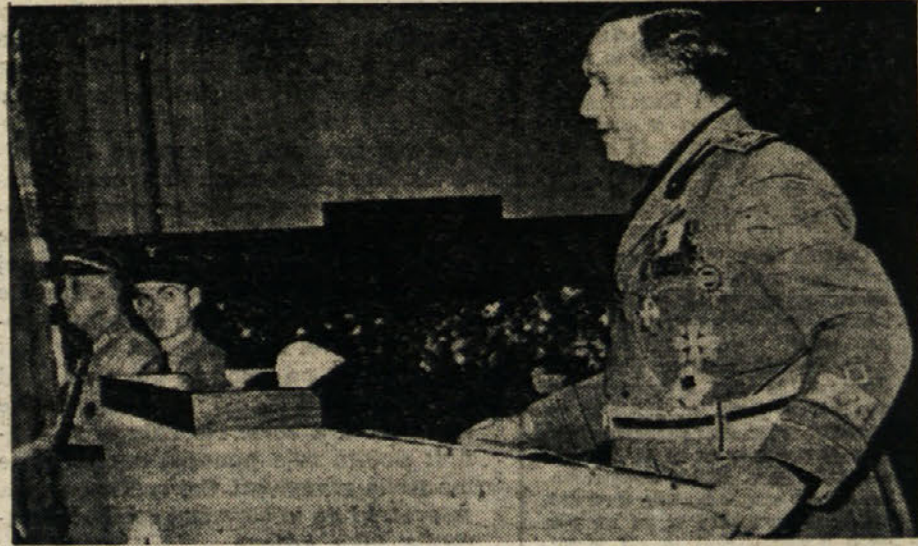
Približno trikrat je med procesom Tringali začuden pokimal z glavo in se od časa do časa posmehljivo ozrl na komisarja, češ kako da v petih ali šestih letih ni kvestura prišla na sled taki množici ljudi. Lo Castro, ki je bil najvažnejša oseba za kvestorjem, se je izgovarjal, da ni imel dovolj mož, da bi kontrolirali tako maso ljudi, da ni imel specializiranih kadrov. Saj bi bili morali imeti veliko ljudi na razpolago, da bi hodili za menoj v hrabe in lazili za Ščuko čez gore. Teško je kontrolirati človeka, ki dobro dela v ilegali. Glavno pa je, da do takrat ni nihče pravil kaj dela, h komu hodi, kdo mu daje navodila, da hodi čez mejo in tako naprej. To je bila res lepa lastnost in dokazuje, da smo dobro delali, da so bili fantje na mestu.

Vsi so se na procesu nadvse dostojno vedli. Moško so stopali na oder in moško odgovarjali, brez vsakega cincanja, brez vsake negotovosti. Edini mali nepomembni incident je nastal med Bobkom in enim izmed dveh Italijanov, ki sta bila med šestdesetimi obtoženci, ob koncu procesa. Oba sem dobro poznal in z enim sem prišel kot zobozdravnik pozneje še nešteto krat v stik. Obema odpuščam, ker sta bila bolna: eden za jetiko, drugi na živcih. Nič čudnega ni, če je proces, ki je trajal štiriinajst dni, izčrpal komu živce.

Če primerjam naš proces z vsemi procesi iz risorgimenta, ki sem o njih bral, tudi s procesom grofa Confalonierija, lahko rečem, da smo jim bili nedvomno

kos. Če se spomnim, da je na Confalonierjevem procesu odvetnik postal pefelin, se pri vsakem vprašanju postavil na eno nogo in zakikirikal, ali če se spomnim, da so Confalonierija nosili v nosilnici na proces, češ da je bolan, da bi vzbudil, kaj vem kaj naj bi vzbujal pri Avstrijcih, morda usmiljenje, da bi ga milostno sodili; ali če pomislim, da so žene italijanskih obtožencev hodile k avstrijskim generalom in celo na Dunaj, lahko trdim, da se to pri nas ni dogajalo in da smo se moško držali. Poleg tega moramo še upoštevati, da na njihovih procesih niso sodili naših ljudi, ampak večinoma izbranim intelektualcem, kaj je masa vedela o risorgimentu?

Posebej moramo omeniti Ivančiča. Sodnik ga je vprašal naj ponovi, kar je podpisal in česar je obtožen. Ivančič je stal tam raven in bled. Pokazal je na Kristusa, na razpelo, ki je viselo nad generalom na steni; ni Kristus toliko trpel, kot sem jaz v teh tridesetih dneh trpel, ko so me vsak večer peljali na kvesturo in me vsak večer tako mučili, da so me največkrat nesli nazaj nezavestnega. Nastal je impresionanten molk v dvorani.

Predsednik Posebnega fašističnega tribunala general Tringali Casanova

Tik pred razglasitvijo obsodbe sta govorila Kavs in Cermelj. Nista se branila obtožb, ampak sta omenjala risorgimento in Mazzinija in podčrtala idealne momente procesa. Rekla sta, da so bila naša dejanja obramba proti asimilaciji in da ima vsak narod pravico, da se brani. Ker ni več nihče zaprosil za besedo, so nas uklenili in odpeljali.

Mislil, da je bilo ob dveh, ko so nas sedli na običajna mesta in spet se je začela ceremonija: slovesen vstop sodnega zbora, nato funkcionarjev. Ljudje so zasedli vse sedeže in tudi stali, da je bilo vse nabito polno. Stražar je pozvonil in Tringali je začel brati obsodbo v imenu Viktorija Emanuela, kralja Italije cesarja Etiopije. Med čitanjem obsodbe sem gledal časnike in publiko v dvorani in sem videl časnika tržaškega dnevnika, ki je z veseljem štel na prste, koliko nas je na smrt obsojenih. Štel je do devet. Vsi so ploskali.

Druga oseba, ki se mi je za večno vtisnila v spomin, je bil tisti duhovnik, ki je z velikim zadošenjem ploskal; ves rdeč v obraz in vesel, prav vesel, da mu ni bilo treba iz usmiljenja zmoliti par očenašev za ljudi, ki naj bi bili ustreljeni čez nekaj ur. Ploskanje je trajalo dolgo. Ploskali so vsi, časniki brez izjeme in publika. Mi smo mirno stali. Najbolj razjarjeni so bili miličarji, ki so kričali in z zanosom in zadovoljstvom ploskali. Ko je doseglo ploskanje vrhunec, se je Pinko sunkoma obrnil in vzdignil proti publikii pest v komunistični pozdrav. To je ljudi razkačilo, da so hoteli planit na nas. Če ne bi bilo trojnega kordona karabinerjev, mislim, da bi nas kar linčali, da nam ne bi bilo treba niti na strelišče.

Nisem mnenja, kot so skoraj vsi, da

je ta gesta Pinka pokopala. Nedvomno je bila gesta izredno drzna in za tisti moment provokatorska, a po mojem mu ni bila usodna. V njihovih vrstah sicer ni bilo atentata, a spominjam se, kaj vse je Tringali povedal o njem, da je ščuval proti Italiji, da je vzpodbujal ljude, naj požigajo polja, lomijo bajonete, naj dezertirajo.

Pinko je najizraziteje povedal, da hočemo proč od Italije. Na procesu je izjavil, da so delali na tem, da se ocepijo od Italije in ustanovijo svobodno Slovenijo; delali so v čisto iredentističnem duhu, neglede na to, da je on mislil na komunistično Slovenijo. Nedvomno je bil zelo pogumen, da je to rekel.

Ko so stražniki potisnili publiko z duhovnikom vred nazaj, so nas spet uklenili. Niso nas privezali k verigi, ampak so nas peljali kar v zbirno dvorano. Duja se je jokal, ker ni bil obsojen na smrt. To ga je strašno užalilo, prav debele solze so mu tekale po licih. Kukanja je jokal, ker je izgubil Sarđoča. Objemal me je. Smejal sem se, kaj bi drugega. Hudimarja, sem rekel, na ruski fronti jih pade po sto tisoč na dan, kaj bi se tukaj jokali za enega človeka. Karabinerji in stražniki so spet začeli z običajno proceduro, da nas spravijo v celice. Ko so me poklicali, sem se naenkrat znašel med dvema stražnikoma. Mi segua. Niso me več vodili po stopnicah v prvo ali drugo nadstropje, ampak smo šli na desno po tako imenovanem hodniku smrti.

Potem sem spoznal čisto drugačnega duhovnika, kot je bil oni na procesu. To je bil don Carra, pravi Kristusov služabnik.

Prišel je v celico, se predstavil in mi rekel, da me pozna, da je zvedel, da i-

mam nečaka v vatikanski diplomaciji in da je moj brat ravnokar šel za meniha in da je zaobljubo, da gre v samostan, če bom prišel živ iz ječe. Za vse to je vedel. Potem je prešel na nalogo, s katero je prišel k meni. Začel mi je razlagati, da stojim pred ustrelitvijo in da bi bilo dobro, da bi se spravil z Bogom. V takih okoliščinah je treba misliti na to, je rekel. Bil je poln razumevanja. Rekel sem mu, da sem se od svojega dvanajstega leta, točneje od tretje gimnazije, ločil od Cerkve in nisem veroval, čeprav me je poznejši škof Fogar, moj veroučitelj, večkrat prijel pod pazduho: Sarđoč, varum glaubst du nicht?, zakaj ne veruješ? Gospod profesor, sem mu vedno odgovoril, nisem tako učen kot vi, a ne morem pomagati, ne verujem. Z vso vljudnostjo je govoril z menoj dobri duhovnik don Carra in me skušal prepričati, da bi se spovedal. Zahvaljujem se vam za skrb za mojo dušo, a če bi se zdaj v zadnjih trenutkih svojega življenja, potem ko nisem petintrideset let verjel v vašega boga, spovedal, bi mi vi lahko pljunili v obraz, sem rekel. Dobri duhovnik je vstal, mi dal roko in me prosil, naj mu dovolim, da pride k meni še, tik pred usmrtnitvijo. Uslugo mi boste storili, sem odgovoril, če boste prišli, da me pozdravite, a ne motite me s svojo prošnjo. Mislim, da je bil zadovoljen, da sem mu odkrito govoril in jaz sem bil vesel, da sem videl res dobrega duhovnika, ki se je potem do usmrtnitve strašno dobro vedel. Skoro celo noč je preživel s Kosom.

Ko je don Carra odšel, sem vprašal stražnika, koliko je ura in sem se oblečen vrgel na slamnjaco. Manjkale so še tri ali štiri ure, da nas spet uklepejo in odpeljejo.

Pogum potrebujete vi, ki boste ostali...

Milan Bolčič

Po štiridesetih letih spomin dokaj zbledi in marsikateri dogodek, ki je bil morda še do nedavna živo v spominu, se umakne v pozabo. Vendar se tu pa tam utrne spomin na ta in oni dogodek, ki znova zaživi pred tabo.

Da bi prikazali, da se nam v zaporu ne godi slabo, so nas vsako jutro obrli. Že nekaj dni prej so naročili, naj tisti, ki nimajo primerne obleke in kravate, poskrbijo, da jim ju pošljejo od doma. Kdor ni imel kravate, so mu jo poskrbeli v zaporu, in obvezno smo jo morali na procesu imeti. To je trajalo vse do predzadnjega dne. Dva ali tri dni pred razglasitvijo razsodbe nas niso več brli, na dan razglasitve pa nismo več smeli imeti kravate. Vse to, da bi pred drhaljo, ki se je tedaj zbrala v dvorani, bili videti kot razbojniki. Najbolj mi je v spominu prav ta dan. Ko je predsednik nehal brati, je zbrana drhal začela rjoveti in nam žugati. Nekateri so začeli peti «Giovinezza», drugi pa so skušali preskočiti ograjo, da bi nas napadli. Tedaj je Pinko Tomažič dvignil prti njim pest. Takoj za njim je pest dvignil tudi Tone Abram, ki je stal poleg njega. Kak mesec pred svojo smrtjo se mi je Abram potožil, da se nikoli ne omenja, da je tudi on pokazal drhali pest. Morda v tisti zmedi niso vsi tega opazili, jaz pa sem to dobro videl, ker sem se prav tisti trenutek ozrl proti kraju, kjer sta stala Pinko in Tone. Ante Babič, ki je skupno z Bobičem stal poleg mene, pa je zavpil: «Planimo nanje!» Dan prej so nekateri dali pobudo, da bi ob tej priložnosti zapeli Hej Slovani in Internacionalo. To pa je prišlo na uho našim branilcem, ki so nam priporočali, naj se vedemo mirno, da ne bi prejudicirali morebitnih pomilostitev na smrt obsojenih.

Čermelj piše v svoji knjigi Ob tržaškem procesu 1941, da se ne spominja, kdo je bil tretji obsojenec, ki je poleg njega in Postogone podal izjavo pred razglasitvijo razsodbe. To je bil Franc Kavus, ki je med drugim izjavil, da kar je storil, ni storil iz sovraštva proti italijanskemu ljudstvu in da želi, da ne bi bilo več sovraštva med dvema ljudstvom. Takoj ko smo zapustili dvorano, me je vprašal, kaj se mi zdi njegova izjava. Rekel je, da je mislil še kaj reči, a se je zmedel. Odgovoril sem mu, da je bilo tudi tako dobro. Ko že govorim o Kavusu, naj glede njegove izpovedi v zvezi z nameranim atentatom na Mussolinija omenim, da mi je takoj potem, ko je predsednik prebral njegovo izjavo, rekel, da si je pač moral marsikaj izmisliti, ko je že prišla na dan namera o atentatu. Po vojni, ko sva bila skupaj v uredništvu Primorskega dnevnika, je nekdo rekel, da je razlog, da ni izvršitev atentata dejstvo, da sta se z nekomi, ki bi mu bil moral dati znamenje, zgrešila. Kakor izhaja iz njegove izjave na procesu, se je atentatu odrekal, ker mu je bilo žal morebitnih nedolžnih žrtv. Tedaj ga je predsednik vprašal, ali mu ni bilo žal Mussolinija. Odgovoril je odločno, da ne.

Po razglasitvi razsodbe so nas karabinjerji, ki so nas stražili in ko so ob tej priložnosti prišli iz raznih krajev Italije, naglo iztirali iz dvorane in zastražili ograjo pred drhaljo. V veži Coronea smo se vsi poslavljali od na smrt obsojenih. Kakor sem že svoj čas nekje omenil, mi je Tomažič, ko sem mu ob slovesu rekel, naj bo pogumen, odgovoril: «Pogum potrebujete vi, ki boste ostali!» Duje je v ves čas jokal in Pinko ponavljal: «Zal mi je, da ne morem s tabo.»

Isti dan, ko je bila razglasena razsodba, so nas nekateri od enajstih zvečer opozorili, naj se pripravimo za odhod. Kmalu zatem je prišla novica o štirih po-

milostivah. Odhajajoči smo se zbrali okoli treh zjutraj v veži zapora. Polglasno smo zapeli Hej Slovani in Internacionalo. Tedaj je prišel župnik Carrà in je priporočal, naj bomo tiho, da ne bi motili na smrt obsojenih, ki so bili pod močno stražo v posebnih celicah v pritličju. Povedal je, da Pinko mirno spi in da sta se poslovila kot dobra prijatelja, čeprav je odklonil spoved. Carrà mi je ostal v najboljšem spominu. Prve mesece, ko sem bil zaprt v Coroneu, mi je — prav tako kakor drugim — prinašal knjige. Vprašal sem ga, če ima kako slovensko knjigo. Rekel mi je, da ima francoske in mi je prinesel Hugojev roman Človek, ki se smeje.

Iz dni pred procesom in tudi med procesom se spominjam pok. Adolfa Uršiča, ki se mu je omračil um. Bil je v celici z mano in z Rukinom. Oblekli so ga v prisilni jopič. Domisljal si je, da ga hočemo zastrupiti. Ko sva mu z Rukinom dajala v usta hrano, sva morala vsakokrat prej sama

teee! V Kopru sem bil v večji celici s Tonetom Abramom in Srečkom Coljo. Razumeli smo se prav dobro. Z nami pa je bilo tudi več kriminalcev. Bili so tatovi, morilci, posiljevalci. Nekega dne so v zapor pripeljali večjo skupino albanskih kriminalcev. Ko so Italijani napadli Albanijo, jih je kralj Zogu dal izpustiti in so se razbežali v hribe. Italijani so jih polovili in jih spet spravili v zapor. Namestili so jih skupaj v dveh večjih celicah. Nastlali so jih po tleh s slamo kakor živino. Bili so vsi analfabeti razen enega študenta, ki jih je učil brati in pisati.

Kakor sem omenil, so nas takoj po procesu pripravili za odhod. Mene so z drugimi enajstimi določili za zapor v Fossanu. Odpotovali smo zgodaj zjutraj z brzovlakom in zvečer smo bili v Fossanu. V Turinu smo v Stampi brali, da je bila izvršena smrtna obsodba. Spremljali so nas nekateri karabinjerji, ki so bili ves čas naravnani na procesu in so se vračali v Genova. Poveljnik nam

in en ameriški Italijan. Pozneje se je pridružil še en Poljak. Zaradi tega so naši celici rekli Sanghaj. Med nami je vladala največja sloga.

Čez čas so v zapor pripeljali iz Rima večjo skupino Jugoslovancev iz Ogulina. Imeli so vsi otečene noge, ker so ves čas iz Rima v vlak stali. Bili so sestradani. Ravnatelj je prišel osebo v našo celico in nam Slovincem priporočal, naj jim iz svojega napišemo nekaj mleka. To smo delali vsak dan dolgo časa. Srečali smo se z njimi na velikem dvorišču, kamor smo hodili na zrak. Tu smo se srečavali tudi s skupino sedmih jehovcev, ki so bili obsojeni, ker niso hoteli obleči vojaške obleke. Najbolj zanimiv med njimi je bil neki Tomaž, ki nam je nehalno pridigal o svoji veri in nam dejal, da naš jahajo hudič.

Pozneje so pripeljali še večjo skupino francoskih partizanov, ki so jih zajeli v hribih na italijansko-francoski meji. Med njimi je bil tudi simpatičen mlad duhovnik. Ravnatelj mu je dovolil, da je lahko maševal v kapeli.

je bil tudi Londonov roman Železna peta. Vendar smo ga dobili na ta način, da so bili njegovi listi vezani med listi nekega nepomembnega romana. Na tak način so krožile tudi druge propagandne knjige. Ravnatelj je naši skupini dovolil, da smo v posebni sobici lahko imeli zvezke in knjige za študij. Naročili smo si namreč lahko razne študijske knjige.

Zanimivo je, kako smo si pomagali, da smo v pismih, ki smo jih dobivali od doma, lahko prebrali tudi cenzurirana mesta. Na kosček bombaža smo kapnili nekaj čebulnega soka in s tem počasno odstranili sveže črnilo s prečrtanih besed. Za to pa je zvedel ravnatelj in je za cenzuro uvedel tuš.

Kljub popolni izolaciji pa smo le večkrat zvedeli za dogodke na frontah. Neki paznik je namreč poročal Tonetu Danecu, kar je poslušal po londonskem radiu. Včasih je prinesel tudi kak švicarski nemški časopis. Prav ta paznik je ob padcu fašizma prišel na vse zgodaj zjutraj povedat to veselo novico. Sicer pa smo že ponoči slišali, kako so ljudje manifestirali na ulici in vpili: «Osobodimo politične jetnike!» Takrat so oblasti izpustile le zaprte badoljevce. Vojaški poveljnik, ki je prišel v zapor, nam je celo zagrozil. Kmalu zatem so vojniki obkolili zapor. Okna celic so bila visoko pod stropom, vendar se nam je včasih posrečilo skrivaj povzpeti se nanje. Ko pa so vojniki obkolili zapor, so dobili ukaz, naj streljajo na vsakogar, ki bi se pojavil na oknu. Pa smo si izmislili zabavo. Na metlo smo položili kapo in jo dvignili k oknu. Vsakokrat je tedaj počil strel in «glava» se je naglo skrila. Ves dan je tako od časa do časa okoli zapora pokalo. Nekega dne pa je neki Francoz šel po stopnišču s prvega nadstropja v pritličje. Stopniško okno je gledalo na ulico. Vojak je ustrelil in izstrekel se je od stene odbil ter oplazil Francoza po licu, tako da je bil ves krvav.

Med navadnimi kriminalci je bil tudi neki diplomat, ki je v Bangkoku umoril ženo. Čakal je na prizivni proces v Turinu. Bil je zagrižen fašist. Zaposlen je bil v pisarni in je zelo vplival na ravnatelja in mu grozil, češ da je premalo strog z nami. Po padcu fašizma se je potuhnil, a je po prihodu Nemcev spet dvignil glavo. Nemci so prišli v Fossano 11. septembra 1943. Ko se je raznesla vest, da se bližajo mestu, so nekateri vahniki omogočili beg iz zapora. Zbežali pa so tudi kriminalci. Začeli so nas loviti karabinjerji in vojniki. Vojake, ki so pobegle pripeljali na kamionih zopet v zapor, so Nemci zajeli kot ujetnike. Večino nas so uveli. Od takrat vse do naše izpustitve pa je bil ravnatelj na pritisk omejenega diplomata z nami strožji.

Po vojni je dolgo trajalo, preden je italijansko sodstvo priznalo, da je bila naša dejavnost sestavni del boja proti fašizmu. Šele leta 1971 je rimsko kasacijsko sodišče razveljavilo razsodbo, s katero smo bili obsojeni. S svojo razsodbo z dne 15. oktobra 1971 je takole razsodilo: «Vrhovno sodišče razveljavlja razsodbo, ki jo je 14. decembra 1941 izrelo ukrajinsko posebno sodišče za zaščito države proti Čermelju Leopoldu in drugim, in izreka n'en pravih neobstojev v zvezi z vsemi obtoženci, ki so bili obsojeni na zaporno kazen in ki niso bili pozneje popolnoma oproščeni na posebnem revizijskem procesu.»

Njena utemeljitev pa je naslednja: «Upoštevajoč, da se obsodba Čermelja in drugih soobtožencev z omenjeno razsodbo povezuje s listo dejavnosti, katere namen je bil zrušiti fašistični režim, ki mu je kazensko zatirala njeno oporekovanje potrebo po udržitvi tega režima, in zaradi tega jo je treba razveljaviti v skladu s soglasno sodno prakso vrhovnega sodišča.»

Poslovilno pismo Simona Kosa

(pismo napisano 15.12.41)

Dragi starši!

Ta trenutek, ko vam pišem te vrstice, veste tudi vi, da so zame zahtevali smrtno kazen, kar bi si nikoli ne bil mislil, se je zgodilo. Žal mi ni zame, ampak za vas, ker se močno bojim, da vas bo strlo. Dejal sem, da mi ni zase žal, čeprav bi tako rad še živel, toda če je res treba, da moram dati življenje, naj se zgodi. Vest mi ne očita ničesar, ker nisem zagrešil nobenega dejanja, ki bi se ga moral sramovati. Srečen bi bil, ako bi znal, da more moja kri ohladiti le del gorja, ki ga trpi moj ubogi narod. In če bo moja žrtev le malo koristila trpečemu človeštvu, potem sem živel dovolj.

Prepričan pa sem, da mora za temi najtemnejšimi dnevi naše zgodovine zasijati nova zora. Ne žalujte za menoj! Bodite raje ponosni name, ni se me treba sramovati. Saj rad zapuščam ta svet, ki ga je človeška sebičnost naredila tako grdega.

Ljubil sem vas, dasi tega nisem odkrito kazal. Da vas ljubim, sem spoznal posebno, kadar sem bil daleč od vas. Tudi spoštoval sem vas vedno, zame ste bili najboljši starši vsega sveta. Zato mi je žal, in vas prosim oprostčenja, če sem vas kdaj žalil. Oprostite

pokusiti. Postavljal se je proti vratom celice in imel dolge zmedene govorce, češ da je papež ali Mussolini. Spravili so ga s mega v posebno celico. Slišali smo ga kričati podnevi in ponoči.

V Coroneu je Tomažič skrivaj pošiljal po celicah lističe, na katerih je med drugim pisal o narodnostnem vprašanju, Simon Kos pa je pisal pesmice. Iz Coronea se spominjam še nekoga (imena se ne spominjam), ki je bil prve mesece v celici z mano in z nekim Žižmondom iz Volče drage. Povedal je, da se je od mase grede ustavil pri svojem prijatelju. Prav takrat so prišli agenti aretirali njegovega prijatelja, pa so rekli: «Pa vzemimo še tega!» Čez štiri mesece so ga izpustili. Omenjeni Žižmond je bil že prej enkrat v zaporu in nam je marsikaj koristnega svetoval.

Največ časa pred procesom sem bil v koprskem zaporu. Spominjam se nekoga Lukiča iz Rodika, ki je bil straten kadilec. Kadar niso dolgo časa delili cigarete, je bil kakor nor. Imel je izbuljene oči in je vpil: «Cigare-

je rekel, da se je prepričal, da smo spoštovanja vredni ljudje. Ko smo v Turinu menjali vlak, je bil ta natrpan. Poveljnik je dal izprazniti kupe v prvem razredu. Neka ženska je protestirala. Ko pa je videla nas uklenjene, je rekla: «Grem, grem, ker nočem biti skupaj z zaporniki.» Poveljnik jo je nahnul in dejal, da smo verjetno mi bolj v redu ljudje kakor ona.

V Fossanu smo bili od naše skupine: dr. Anton Daneu, Vladimir Mankoč, prof. Josip Kosovel, Ferdinand Rukin, Štefan Lovrečič, dr. Slavoj Slavnik, Drago Stefančič (Hauda), Ludvik Strum, Franc Udovič, Vidko Vremec in Stanko Vuk. Prvih deset dni smo bili ločeni vsak v svoji celici. Prvo noč pozno so se odprla vrata naše celice in skupina treh paznikov me je prestrašena vprašala, ali imam orožje. Bili so pač pod vtisom propagande v fisku, češ da smo zelo nevarni banditi. Po desetih dneh so nas spravili v večjo celico skupaj z italijanskimi političnimi zaporniki. Bili pa so z nami še: dva Francoza, dva Greka, en Anglež, en Švicar, en Čeh

Nekega dne je vsem političnim jetnikom sporočil, da bo maševal za padle partizane. Javili smo se v velikem številu pri maši, tako da so se pazniki čudili, ker nas prej niso nikoli videli pri maši. Duhovnik je imel v francoščini govor in poudaril, da smo se zbrali, da se spomnimo tistih, ki se borijo za svobodo in vseh padlih partizanov. Navzoč pa je bil neki paznik, ki je razumel francosko. Ovažil ga je ravnatelj in kmalu zatem so ga premestili v drug zapor.

Pa še nekateri čudni politični zaporniki bom omenil. Bila je to mlada skupina mladih Jugoslovancev iz nekega kraja, kjer so si nemški in italijanski okupatorji začrtali mejo. Omenjeni so demonstrirali proti Italijanom, češ da hočejo pod nemško okupacijo in ne pod njihovo. Nosili so tudi nemško zastavo.

V zaporu je bila tudi knjižnica, na razpolago pa so nam bile le manj pomembne knjige. Tako je na primer bil prepovedan Hugojev roman Bednik, ki pa sem ga dobil, ker sem dal knjižničarju škodljivo cigareto. Prepovedan

Pozdravljam vas poslednjič

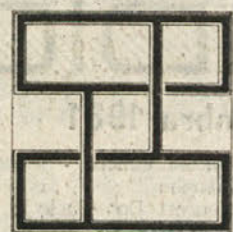
Vaš Simon

SARTORI ARREDAMENTI

ki se že 25 let resno ukvarja z opremo, Vam danes predlaga:

- STENSKÉ PREGRAJE
- LOČILNE STENE
- OMARE PO MERI S PROJEKTI
- TOTALNE SESTAVE

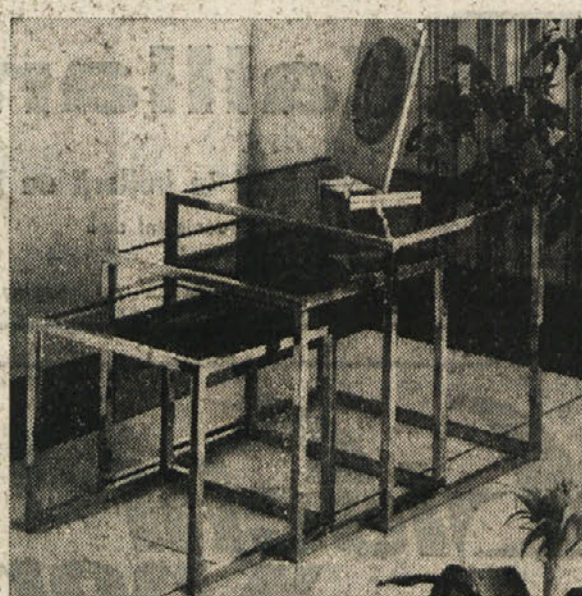
TRST - Ul. Giulia 108
Tel. 040/ 55505

MEDENINA IN
KERAMIKA PRI:

INTERFORM

INTERFORM S.r.l. TRST - Ul. Rossetti 22/23
Ul. Stuparich 18 - Tel. 755-130
GRADEZ - Ul. Orsera 1 - Tel. (0431) 82-709

MOBILART

di Grisoni Nella e Grisoni Maurizio
s. d. f.

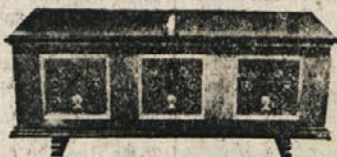
34129 TRST
Tel. 725-218
Ul. M. D'Azeglio 9

- SEDEŽNE GARNITURE
- OTROSKE SPALNICE
- VHODI IN RAZNI OKRASNI PREDMETI ZA VAŠ DOM

PRODAJNA GALERIJA KRASKEGA POHISTVA
(skrinje, skledniki, vintle in kuhinjske kredence)

Bogata izbira izdelkov iz lesa in keramike ter ročnih del s kraskimi motivi; primernih za vsakršno darilo

BOR

cesta NABREZINA - SEMPOLAJ
(100 m po železniškem prehodu)
Tel. 200-282

Barva in svetloba v stanovanju

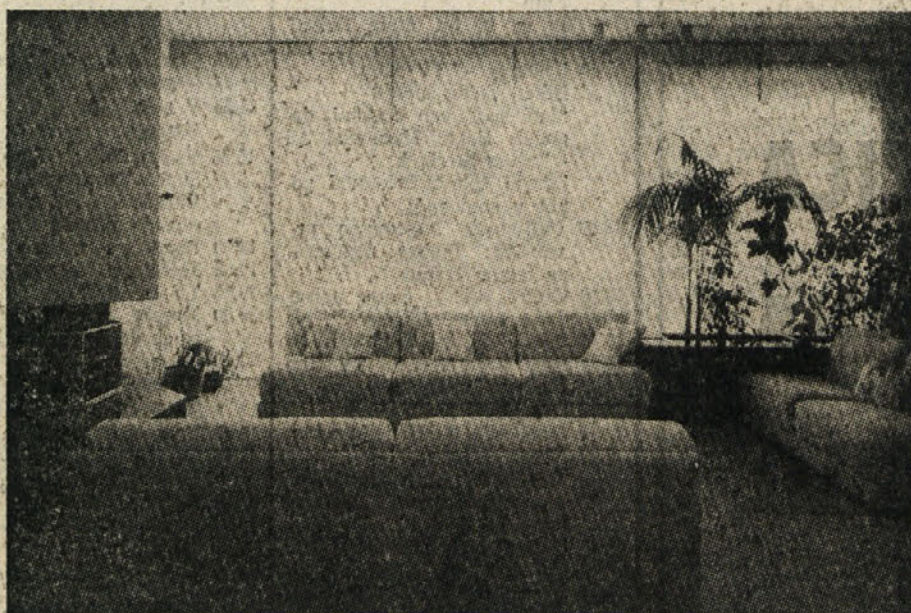
Barva je izredno važna pri opremljanju stanovanja: sobe lahko na videz poveča ali pomanjša; povzroči, da delujejo tople ali mrzlo; uspe ji prikriti reči, ki nas motijo ali nam niso všeč, v tolikšni meri, da jih komajda opazimo.

V ta namen barve ni treba vselej nanašati s čopičem, na razpolago so tudi tapete in blago.

O tem, kaj hočemo prikriti in kaj poudariti v stanovanju odloča

Zelo sončne sobe lahko oblikujemo bolj barvno hladno, torej v modrih in zelenih tonih; s soncem revne sobe pa zahtevajo tople barve, torej z rumenimi in rdečimi toni kot nekeje nadomestilo za sonce.

Ce je soba že opremljena s pohištvom, moramo izhajati iz barve slednjega in ji ostalo opremo primerno prilagoditi. Izbrali bomo torej sosednje ali komplementarne barve. Za več kot dve glavni barvi se bomo odločili le v izjemnem

le naš okus, vendar moramo upoštevati pri določanju barve najprej svetlobo, s katero prostor razpolaga. Brez svetlobe sploh ni nobenih barv. Ce je premalo svetlobe, barve sploh ne pridejo do veljave ali pa le nepopolno. Zato moramo najprej poznati množino in trajanje sončne svetlobe, ki prihaja v prostor. Pri tem moramo tudi upoštevati, v katerem času dneva tisti prostor v glavnem uporabljamo. Dopoldanska svetloba daje drugačen učinek od popoldanske — in že marsikdo, ki si je sobo barvno prilagodil sončni svetlobi, se je grozil, ko je opazil, da je prostor čisto drugače deloval zvečer pri umetni svetlobi.

primeru. Morebitna tretja barva naj bi imela samo podrejeno vlogo in naj bi bila z eno od glavnih barv v bližnjem sorodstvu.

Z načinom barvanja lahko prostor tudi povečamo ali pomanjšamo. Tako močna barva stropa znižaja prostor; prostor, čigar stene so opremljene z vodoravnimi progami, učinkuje večji, a hkrati nižji; navpične proge zmanjšajo, a hkrati tudi zvišajo prostor; stene opremljene s tapetami z drobnimi vzorci povečajo prostor; tapete z velikimi vzorci pa dajo vtis, da je prostor manjši. Ker barve vplivajo na naša čustva in razpoloženja, je prav, da jim posvečamo izredno pozornost pri izbiri.

Živeti v plutovini

NAJLEPŠE PREVLEKE ZA OPREMO STANOVANJA: PAPIRNATE TAPETE, STENSKÉ PREVLEKE IZ BLAGA, MOQUETTES, KOKOS, PLUTOVINA, SISAL, LES, JUTA, JAPONSKA TRAVA

SE Z ENO PREDNOSTJO: CENO

ABITARE, TRST
Ul. Molino a Vento 5

M. C. P.

Ul. S. Francesco 9

PREDSTAVI
NAJBOLJŠE ZNAMKE
TAPISONOV
IN ZIDNIH TAPET

ROLICH

NABREZINA
Kamnelomi 35/c — Tel. 20-03-71

KERAMIČNE PLOŠČICE
SANTARIJE

miro minelli

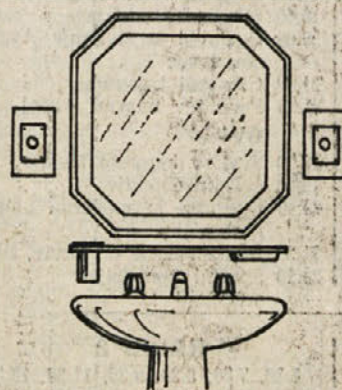
di A. Tasca

Namizne luči

1931-1981
50 let

OB TEJ PRILOŽNOSTI
BOŽIČNO DARILLO
ZA NAŠE ZVESTE ODJEMALCE

15% POPUSTA
na vseh SVETILKAH
TRST
Trg Goldoni 8-9 od 7.12. do 31.12.

KERAMIKA BRUNETTA

TRZIC
Ul. C. A. Colombo
tel. (0481) 72129

- KAMINI
- MOQUETTES
- PARKETI

polieri moquette

bogata izbira preko 600 razstavljenih preprog oddelek zidnih tapet

Takojšnja dobava

TRST
UL. DEI BONOMO 5-A (vogal Dreher)
TELEFON 569285

FODERAMI

A. PERTOT

Ul. Ginnastica 22
TRST

PRI NAS NE DOBITE SAMO
PODLOGE, AMPAK TUDI ZA-
VESE, KRETON, ODEJE IN SE-
DAJ SE BOGATO IZBIRO KO-
RISTNIH DARIL ZA BOŽIČNE
PRAZNIKE

KOSMINA SERGIJ

BARVNI TV SPREJEMNIKI — vse kar najboljšega nudi nemška in italijanska tehnika

ITT Schaub - Lorenz, TELEFUNKEN, PHILIPS, REX

NABREZINA Center
Tel. 200-123

GORICA, Korzo Italija 76
tel. 81-032

TEKNOMEČ

PISALNI STROJI — STROJI
ZA FOTOKOPIRANJE — OFFSET
POHISTVO ZA URADE
PISARNIŠKO POHISTVO
SERVIS IN TEHNIČNA POMOC

- ◆ GOSPODINJSKI PREDMETI
- ◆ ZELEZNINA
- ◆ IGRACE
- ◆ PROIZVODI LAGOSTINA

UNUSSI

OPČINE
Proseška ulica 13

POHISTVO REAR

RAZSTAVA - Narodna ulica 51
TRGOVINA - Proseška 3
OPČINE - Tel. 212255

Tecnoplastica

HIŠNA OPREMA ● PODI
DARILA ● OBLOGE

TRST - Ul. Ginnastica 24 - Tel. 772665

IZREDNE PONUDBE

popusti
od 20%
do 30%

reklamna prodaja
mohbi
paolo

DOMJO 137 - TRST

italplast

Oprema

- PREPROGE v stilu in moderne
- PRESITE ODEJE perje - volna - sintetika
- PREPROGE ZA KOPALNICE bombažaste ali sintetične

3 P ZA VAŠ DOM!

TRST — TRG OSPEDALE 7

bolj ljubite svoj dom,
bolj smo Vam potrebni

ZAVESE
PREPROGE
PRESITE ODEJE
PREGRINJALA
MOQUETTES

HABITAT opremi Vaš dom

V.le Verdi 40/42 (vogal Ul. Roma) - TRZIC - Tel. 40148
Trgovina se udeleži BOŽICA V TRZICU 1981
Min. dov. 4/225334 - 13/10/81

Trgovina obutve
SUPER
KVALITETNI
ČEVLI
PO POSEBNO
UGODNIH CENAH

TRST — ULICA MAZZINI 44 — TEL. 744801

Vaillant
Stenski kotli in bojlerji na plin
Conski zastopnik, asistena in nadomestni deli:
Podjetje GIARETTA LUIGI
34126 TRST — UL. G. VERGA 16 — TEL. 040/574-31

RADIO VELEBA

Nedelja, 13. decembra 1981

ITALIJANSKA TV
Prvi kanal
10.00 Braccio di ferro - risanke
10.10 Po Magelanovi poti - 3. del
11.00 Masa
11.55 Nabožna oddaja
12.15 Zelena črta
13.00 DNEVNIK ob 13.
13.30 DNEVNIK 1 - Vesti
14.00 V teku nedelje...
14.10, 15.15 in 16.20 Športne vesti
14.30 Discoring - tedenska oddaja o glasbi in ploščah
16.30 Little Vic - 3. del TV nadaljevanke
17.20 Fantastico bis - program v zvezi z Loterijo Italija
17.45 Živeli Sveti trije kralji - glasbena pravljica
18.30 90. minuta
19.00 Italijansko nogometno prvenstvo: Registriran polčas nogometne tekme A lige - Napoved vremena
20.00 DNEVNIK
20.40 Ona stara ljubezen (Quell'antico amore) - 1. del TV priredbe
22.00 Športna nedelja
23.00 Koncert Luce Barbarossa
23.35 DNEVNIK in Vremenske razmere

Drugi kanal
10.00 Nisus et Eriulus - epizoda iz Eneide v latinskih verzih
11.00 Evropski dnevi
11.30 Bis Tip - Bis Tap - glasbeno-komični program
12.10 Opoldanski program: Ne hvata, bom sam
12.30 George in Mildred - TV film
13.00 Ona stara ljubezen? (Quell'antico amore) - 2. del
13.30 Colombo - TV film
14.55 Blitz - pisan spored
Med sporedom športni dogodki: Boks; Muhammed Ali - Trevor Berbick
Zimski športi: Svetovni pokal v smučanju
18.00 Italijansko nogometno prvenstvo: Polčas nogometne tekme B lige
18.30 Zadnji Blitz - konec sporeda s presenečenjem
18.45 DNEVNIK 2 - Gol flash
18.55 Serif proti vsem - TV film
Napoved vremena
19.50 DNEVNIK 2
20.00 DNEVNIK 2 - Nedelja sprint
20.40 Renzo Arbore: TelePatria International ovvero niente paura... siamo italiani - 2. del
21.45 Srce in utrip srca - TV film
22.35 Le crisalide - dok. oddaja
23.25 DNEVNIK 2 - Zadnje vesti

Tretji kanal
14.50 Nepredorni športni prenosi: Plovanje; Evropski pokal Turin; Odbojka

Ponedeljek, 14. decembra 1981

ITALIJANSKA TV
Prvi kanal
9.00 - 12.30 Svetovni pokal v smučanju
12.30 Stroji in zemlja, oddaja o kmetijstvu
13.00 Knjižne novosti
13.25 Vremenska slika
13.30 DNEVNIK
14.00 Padec orlov: Nevarna prijateljstva (1904-1905)
14.30 Posebna oddaja iz parlamenta
15.00 Šolska oddaja: Zgodovina
15.30 Capitan Futuro
16.00 Mister Fantasy
16.50 Braccio di ferro, risanka
17.00 DNEVNIK 1 - Flash
17.05 Direktni prenos s tvojo anteno
17.10 Tom story, risanka
17.30 Pustolovske poti: Ko zapihava severni veter
18.20 Osmi dan
18.50 Happy circus - vmes TV film: Happy days
19.45 Almanah in Vremenska slika
20.00 DNEVNIK
20.40 Northwest Passage, film
Igrajo: Spencer Tracy, Robert Young, Ruth Hussey
22.45 Sestanek v kinu
22.50 Posebna oddaja DNEVNIK 1

Drugi kanal
12.30 DNEVNIK 2 - Odprti program
13.00 DNEVNIK 2 - Ob 13. uri
13.30 Telesno prizadetosti v svetlu
14.00 Popoldanski spored
14.10 Veliki umetniki: Caravaggio
15.25 Danes vam predlagamo: Danejevi kraji
16.00 Program za mladino: Tip-Tap, glasbeni program
16.55 McMillan in soproga
Enostaven primer zločina, 2. del TV filma
17.45 DNEVNIK 2 - Flash
17.50 DNEVNIK 2 - Šport - iz parlamenta
18.05 Muppet show
18.30 Programi pristopanja
18.50 Inspektor Derrick - Vremenske napovedi
19.45 DNEVNIK 2 - Poročila
20.40 Nevilha, W. Shakespeara
23.30 DNEVNIK 2 - Zadnje vesti

Tretji kanal
16.00 Vabilo: Dokumentarni film
16.45 Nogometno prvenstvo A in B lige
19.00 DNEVNIK 3
19.30 Deželni šport
20.05 Otrokovsko zdravje
20.40 Primer Vassallo
21.40 DNEVNIK 3
22.15 Ponedeljkov proces: oddaja o športnih prireditvah

JUGOSLOVANSKA TV Ljubljana
8.55, 11.55 in 16.10 Slalom za moške
15.05 Kmetijska oddaja
17.20 Poročila
17.25 Glasba za cicibane: Jacek spoznava violončelo
17.50 Barleska
18.05 Za zdravo življenje, 6. del
18.15 Igra v različnih pogojih
18.35 Obzornik
18.45 Mladinska oddaja
19.15 Risanka
19.24 TV in radio noči
19.30 DNEVNIK in Vreme
20.00 Lupina, norveška drama
21.00 Kulturne diagonale
21.40 V znamenju

Koper
13.30 in 15.30 Odprta meja
17.00 Rezervirano za najmlajše: Vesele pravljice
Dokumentarna oddaja
18.00 Ponovitev filma
19.30 Kinonotes
20.30 Risanke
20.15 Stičiče - Dve minuti
20.30 Detek v minutu, film
22.00 Dnevnik danes
22.10 Baletni večer
Dnevnik danes

Zagreb
17.45 Zgodbe po Shakespearu
18.00 Zajtrgamo in zapojmo
18.45 Mladinska oddaja
20.00 Poglejva iz življenja Avgusta Šenoje
21.40 Glasbeni trenutek
21.45 Podelitev nagrad Avnoj

SVICA
18.50 Svet, v katerem živimo
19.20 Športni objektiv
20.40 Kulturna in moderna umetnost
21.20 Indipendencia ou morte, film
23.10 Športni ponedeljek

Trst - Ul. San Lazzaro 18 - Tel. 68124

charlie SHOP

Vse modne novosti usnjene galanterije in konfekcije

Giochi Sport
VSE ZA ŠPORT IN PROSTI ČAS SESLIAN (Cente:)

baobab bazaar
TRST Salita di Grotta št. 7/1
Orientalni predmeti
ekzotična oblačila iz Nepala, Indije, Ceylona, Indonezije
ročno izdelani umetniški predmeti iz celega sveta

ZALOŽBA
Ljubljana, Kopitarjeva 2

DROBNA KNJIŽICA DRAGOCENA VSEBINA DOBRODOŠLO DARILO

TRISTO NARODNIH IN DRUGIH PETIH PESMI
253 str. 85 din

PESMARICA NAŠIH PESMI
Uporniške, delavske in revolucionarne pesmi.
187 str. 100 din

LIRIKA UPORA
Izbor pesmi iz narodnoosvobodilnega boja
204 str. 130 din

France Prešeren
POEZIJE
249 str. 79 din

Srečko Kosovel
PESMI
236 str. 72 din

Josip Murn - Aleksandrov
IZBRANE PESMI
162 str. 72 din

Anton Gradnik
PESMI
124 str. 90 din

Ivan Cankar
PESMI, PODOBE IZ SANJ
230 str. 100 din

Lovro Kuhar - Prežihov Voranc
TRI SAMORASTNIŠKE NOVELE
326 str. 89 din

A. S. Puškin
PESMI
214 str. 120 din

W. Shakespeare
SONETI
181 str. 69 din

NAROČILNICA PD

Podpisani(a): _____
Natančen naslov: _____
Zaposlen(a): _____
Roj: _____ Reg. št. oz. isk.: _____
Datum: _____

Nepreključno naročam: _____
Podpis: _____

Knjige so na razpolago tudi v **Tržaški knjigarni - Ulica sv. Frančiška 20, Trst**
ali jih naročite v **GORICI na upravi PRIMORSKEGA DNEVNIKA, Drevored XXIV Maggio 1.**

TRST A
8.00, 13.00, 14.00, 19.00 Poročila; 8.30 Kmetijska oddaja; 9.00 Masa; 9.45 Veliki orkestri; 10.00 Poslušaj boste; 10.30 Nedeljski zvon; 11.00 Mladinski odet; «Desniček in Levček iščeta svoj par nog»; Radijska igrice; 11.30 Nabožna glasba; 12.00 Narodnostni trenutek Slovencev in Italijani; 12.30 in 13.20 Glasba po željah; 14.10 Nedeljski radijski zbornik: Na goriškem valu - šport, glasba ter prenosi z naših kulturnih prireditelj.

KOPER
(Italijanski program)
7.30, 10.30, 12.30, 18.30 Poročila; 6.00 Glasba za dobro jutro; 6.15 Kolesarček; 8.50 Podrobno; 9.30 Lucianovi dopisniki; 10.00 Z nami je...; 10.45 Mozaik, glasbe in nasveti; 11.00 Dogodki in odmevi; 11.30 Kin, svet mladih; 12.10 Glasba po željah; 14.30 Trg; 15.15 Stisk roke; 15.30 Vrtiljak jugoslovanskih motivov; 16.00 Pevke tedna; 16.30 Crash; 17.45 Glasbeni slovar.

KOPER
(Slovenski program)
7.30, 8.30, 13.30 Poročila; 7.00 Veselo v nedeljsko dopoldne; 7.05 Jutranji kolektar; 7.40 Kinospored; 8.00 Kmetijski nasveti; 8.03 Spored zborovske in narodnozabavne glasbe; 8.33 Iz našega življenja; 13.00 Sosednji kraji in ljudje; 13.37 Glasbeni notes; 14.00 Glasba po željah; 15.00 Radio Koper na obisku; 15.15 Poje Srđjan Marjanovič; 15.30 Programi tedna; 15.40 Zabavna glasba; 16.00 Nepozabne narodne; 16.30 Primorski dnevnik.

RADIO 1
8.00, 10.12, 13.00, 17.00, 19.00 Poročila; 6.00 Glasba in besede za praznični dan; 8.5 Kmetijska oddaja; 10.15 Moj glas za tvojo nedeljo; 11.00 Dovolite, konji!; 12.30, 14.30 in 16.30 Carta bianca; 14.00 Radio 1 - za vsakogar; 15.20 Nogometne vesti; 19.25 Jaz... Charles Bukowski; 19.55 Lirična drama v starih dejanjih: Otello.

RADIO 2
7.30, 8.30, 9.30, 11.30, 12.30, 13.30, 15.18, 16.25, 18.30, 19.30 Poročila; 6.00 - 8.00 Vsa tista leta; 8.45 Videoflash; 9.35 Il baracccone; 11.00 - 11.35 Nedelja proti; 12.15 Tisoč pesmi; 12.48 Hit Parade 2; 13.41 Glasba in kino; 15.20, 17.15 in 18.32 Nedelja z nami; 19.50 Nove zgodbe Italije; 20.10 Glasbeni trenutki.

LJUBLJANA
6.00, 8.00, 9.00, 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 17.00, 19.00 Poročila; 8.07 Radijska igra za otroce in Skladbe za mladino; 9.05 Se pomnite, tovariši; 10.05 Nedeljska matineja; 11.00 Pogovor s poslušalci; 11.10 Naši poslušalci čestitajo; 13.20 Za kmetijske proizvajalce; 13.50 Pihalne godbe; 14.05 Humoreska tega tedna; 14.25 S popevkami po Jugoslaviji; 15.10 Pri nas doma; 15.30 Nedeljska reportaža; 15.55 Listi iz notesa; 16.20 Gremo v kino; 17.05 Prijubljene operne melodije; 17.50 Zabavna radijska igra; 18.40 Na zgornji polici; 19.35 Lahko noč, otroci!; 19.45 Glasbene razglednice; 20.00 V nedeljo zvečer; 22.20 Glasbena tribuna mladim; 23.05 Lirični utrinki; 23.10 Mozaik melodij

TOREK, 15. decembra LJUBLJANA
9.25 in 12.25 Cortina d'Ampezo: Veselolom za moške; 14.30 Šolska TV; 16.00 Cortina d'Ampezo: Veselolom za moške; 17.10 Poročila; 17.15 Potovanje skrata Špančkolina; 17.25 Ptuj 81, glasbena oddaja; 17.50 Pisani svet; Derbi; 18.25 Obzornik; 18.35 Čas, ki živi; Radio «Svobodna Jugoslavija»; 19.10 Risanka; 19.24 TV in radio noči; 19.26 Zrno do zrna; 19.30 TV dnevnik; 19.55 Vreme; 20.00 Junaki dela, dok. oddaja; 20.45 N. Campanez: Ženske z obale, TV nadalj.; 22.15 V znamenju.

KOPER
13.30 Odprta meja; 15.30 Ponovitev Odprte meje; 16.00 Smučanje; 17.00 Rezervirano za najmlajše: Dokumentarna oddaja in Serijski film; 18.00 Ponovitev filma; 19.30 Visk pritisk, glasbena oddaja; 20.15 TV D - Stičiče in Dve minuti; 20.30 Prvi človek na Lunu; 20.45 N. Campanez: Ženske z obale, TV nadalj.; 22.15 V znamenju.

SREDA, 16. decembra LJUBLJANA
9.00 in 10.00 TV v šoli; 17.25 Poročila; 17.30 Cirkus; 17.55 Ro-

manjka proti klasicizmu; 18.25 Obzornik; 18.40 Balet za vsakogar; Balet v Angliji; 19.10 Risanka; 19.24 TV in radio noči; 19.26 Zrno do zrna; 19.30 TV dnevnik; 19.55 Vreme; 20.00 Film tedna: Nemčija, blede mati; 22.10 V znamenju.

KOPER
13.30 Odprta meja; 15.30 Ponovitev Odprte meje; 16.00 Vrnitev opisanih, TV nadalj.; 17.00 Rezervirano za najmlajše: Dokumentarna oddaja in Serijski film; 18.00 Ponovitev filma; 19.30 Visk pritisk, glasbena oddaja; 20.15 TV D - Stičiče in Dve minuti; 20.30 Celovečerni film; 22.00 TV D - Danes; 22.10 Ponovitev filma; TV D - Danes ob koncu.

CETRTEK, 17. decembra LJUBLJANA
8.55, 10.00 in 15.55 TV v šoli; 17.30 Jelenček, otroška serija; 18.00 Mozaik kratkega filma: Napredek v Kuvajtu; 18.30 Obzornik; 18.40 Po sledih napredka; 19.24 TV in radio noči; 19.26 Zrno do zrna; 19.55 Vreme; 20.00 Bobu bob; 21.55 Koncert Simfoničnega orkestra RTV Ljubljana; 22.05 V znamenju.

KOPER
13.30 Odprta meja; 15.30 Ponovitev Odprte meje; 16.00 Dokumentarna oddaja: Risan film; 17.00 Rezervirano za najmlajše: Dokumentarna oddaja in Serijski film; 18.00 Ponovitev filma; 19.30 Glasba brez meja; 20.00 Risanka; 20.15 TV D - Stičiče in Dve minuti; 20.30 Cena dolžnosti - film; 22.20 TV D - Danes; Kdo pozna umetnost; TV D - Danes ob koncu.

PETEK, 18. decembra LJUBLJANA
8.50, 10.00 in 15.30 TV v šoli; 17.10 Poročila; 17.15 Padla z neba; 17.45 Domaci ansambli: Tržaški narodni ansambel; 18.15 Obzornik; 18.25 V senci energijske krize: Energija iz odpadnih surovin; 18.55 Ne prezrite; 19.24 TV in radio noči; 19.26 Zrno do zrna; 19.30 TV dnevnik; 19.55 Vreme; 20.00 J. London; Martin Eden, italijanska nadalj.; 21.00 Ti dnevi, ta leta: Filmska kronika 1947, 2. del; 21.45 V znamenju; 22.00 Nočni kino: Iskanja, slovenski film.

KOPER
13.30 Odprta meja; 15.30 Ponovitev filma; 19.30 Aktualna tema; 20.15 TV D - Stičiče in Dve minuti; 20.30 Iz cikla Rite Hayworth: Film «Trinidad»; 22.00 TV

D - Danes; 22.10 Visoki pritisk glasbena oddaja; Ob koncu TV D - Danes.

SOBOTA, 19. decembra LJUBLJANA
8.00 Poročila; 8.05 Glasba za cicibane; 8.30 Potovanje skrata Špančkolina; 8.40 Jelenček, otroška serija; 9.10 Pisani svet; Derbi; 9.40 Hanzova pot, dok. oddaja; 10.15 Po sledih napredka; 10.25 Jedska revolucija: atom pred vojno; 10.55 P. Yeldham: Srečno, tužka, TV nadalj.; 11.45 Poročila; 15.45 Naš kraj; 16.00 Košarka: Sloboda-Dita Partizan; 17.30 Mo dra voda, bela smrt (delovni naslov), ameriški film; 17.50 Zlata ptica; 19.10 Risanka; 19.24 TV in radio noči; 19.26 Zrno do zrna; 19.30 TV dnevnik; 19.55 Vreme; 20.30 39 stopnic, angleški film; 21.45 Srečanja v studiu, zabavna glasbena oddaja; 22.40 TV kaži-pot; 23.00 Poročila.

KOPER
16.00 Košarka: Sloboda - Partizan; 17.30 Dokumentarna oddaja; 18.00 Ponovitev filma; 19.30 Risan film; 20.15 TV D - Stičiče in Dve minuti; 20.30 Nemožno izsiljevanje - film; 22.00 TV D - Danes; 22.10 Nikola Tesla - TV na daljevanke.

SPORT SPORT SPORT

SMUCANJE

V ŽENSKEM SLALOMU ZA SP NA PIANCAVALLU

ODBOJKA

V VČERAJŠNJEM 4. KOLU ŽENSKE B LIGE

Dve kolajni za Liechtenstein

Prva je bila Wenzlova, tretja Konzettova, druga pa Švicarka Hessova - Ekipni uspeh Italije - Danes zopet ženski slalom

PIANCAVALLU - Liechtenstein je slavil včeraj na Piancavallu lepo zmagovalno: v ženskem slalomu za svetovni pokal je od treh kolajni pobral kar dve. Zmagala je namreč Hanni Wenzel, tretja je bila njena rojakinja Ursula Konzett, vmes pa se je vrnila na drugo mesto Švicarka Erika Hess.

- 3. Hess (Švi.) 51
4. Pelen (Fr.) 32
5. Quario (It.) 31
6. Mc Kinney (ZDA) 30
7. Konzett (Lie.) 24
8. Epple (ZRN) 23
9. Cooper (ZDA) 19
10. Kirchner (Av.) 15

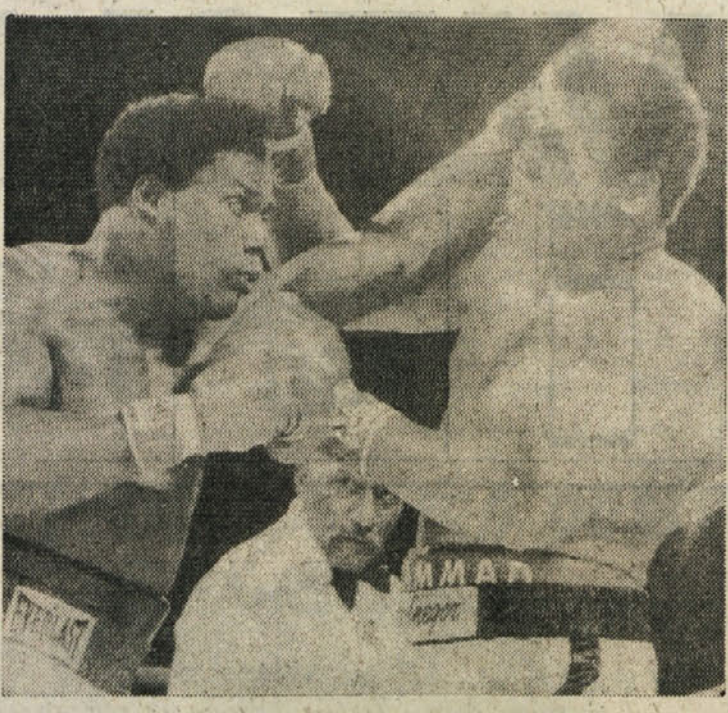
Danes bo na Piancavallu na sporedu še en ženski slalom in sicer tisti, ki bi ga moral organizirati Limone Piemonte, a so ga tam zaradi pomanjkanja snega odpovedali.

SMUCARSKI TEK MED MLADINCI PRI TRENTU

Djuričić se je izkazal
MALE - Kar sedem Fincev se je uvrstilo v prvo deseterico na mednarodnem tekmovanju v smučarskem teku v Maleju pri Trentu.

KOŠARKA
V anticiptarnih tekmah italijanske prvoligaške košarkarske prvenstva je sinoči Banco Roma premagal Bartolini Brindisi s 94:72.

Ali: «Dokončno se umikam»

NASSAU - Po zaključku srečanja, v katerem ga je Kanadčan Berbeck premagal po točkah v 10 krogih, je obiskovalni svetovni boksarski prvak teške kategorije, 40-letni Muhammad Ali izjavil, da se bo dokončno odločil boksarskemu športu. Ali je namreč doživel v tem srečanju izredno hud poraz in pravi čudež je, da je ostal do zadnjega udarca na gong sploh na nogah.

Ali je dejal, da se bo odlej po svetovni islamski evangelizem, potoval bo po svetu in govoril s pomembnimi osebnostmi, etnikami kot je Brežnjev, katerega bom prepričal, naj Rusi zapustijo Afganistan, je dejal Ali.

- LESTVICA SLALOMA
1. Wenzel (Lie.) 1'45"17
2. Hess (Švi.) 1'45"55
3. Konzett (Lie.) 1'46"03
4. Pelen (Fr.) 1'46"73
5. Quario (It.) 1'47"34
6. Cooper (ZDA) 1'47"46
7. Macchi (It.) 1'48"28
8. Kronbichler (Av.) 1'48"50
9. Sölkner (Av.) 1'48"55
10. Talika (Pol.) 1'48"51
11. Zini (It.) 1'48"81
12. Epple (ZRN) 1'49"08
13. Magoni (It.) 1'49"12
14. Charvatova (CSSR) 1'49"16
15. Serrat (Fr.) 1'49"21
16. Frigo (It.) 1'49"25
17. Leskovšek (Jug.) 1'49"31
18. Jerman (Jug.) 1'50"30
19. Zavadal (Jug.) 1'50"33
20. Marciandi (It.) 1'50"41
21. Dornig (Jug.) 1'50"52
22. Pehar (Jug.) 1'52"86
23. Tome (Jug.) 1'54"88
24. Porenta (Jug.) 1'56"63

DOMAČI ŠPORT VAM PREDSTAVI Papi Sport

Delovanje ZSSDI
ZSSDI obvešča, da bo jutri, 14. t.m., ob 20.30 na sedežu ZSSDI v Trstu Ulica sv. Frančiška 20, seja teritorialnega odbora za Tržaško.

SMUCANJE FIS SLALOM V VAL BADIH
Včeraj Mally drugi in križar tretji
VAL BADIJA - Sovjet Aleksander Zinov je osvojil včerajšnji FIS slalom v Val Badih. S časom 1'8"10 je zasedel prvo mesto pred Italijanom Mallyjem (1'8"63) in tretjevrstnim Jugoslovanom Križarjem (1'8"66).

Bor Intereuropa in Sokol prepustila nasprotniku le set

V ženski C-2 ligi gladki zmagi Kontovela in Brega - V ženski D ligi je bil samo Bor uspešen

ŽENSKA B LIGA
Bor Intereuropa - Il Pellicano Fratte 3:1 (4, 12, -15, 5)
BOR INTEREUROPA: Rauber, Kus, Ficur, Debenjak, Cergol, Tomšič, Klemše, Maver in Glavina.

ŽENSKA D LIGA
Sloga - Sangiorgina 0:3 (7:15, 4:15, 5:15)
SLOGA: A. Adam, E. Adam, Debenjak, Dmroviček, Gulič, Krizmančič, Malalan, Milič, Purič, Sosti, Vidali.

ŽENSKA C-2 LIGA
Breg - Donatello 3:0 (15:6, 15:3, 15:1)
BREG: Olenik, Sancin, D. in K. Kocjančič, Štepančič, Martinelli, K. in S. Slavec, Žerjal.

ŽENSKA D LIGA
Bor - Pieris 3:0 (10, 14, 6)
BOR: Furjančič, Vodopivec, Jazbec, Godina, Ukmar, Čač, Montanari.

Dragoceni točki za Bor JIK Banko

Borovi so v Fari odigrali gotovo svojo najboljšo tekmo v tej sezoni
Intrepida Gorian - Bor JIK Banka 0:3 (9:15, 4:15, 11:15)

BOR: Veljak, Zadnik, Kodrič, Pernarčič, Stanič, Batič, Ugrin, Milocco.
Po treh zaporednih porazih so borovi na gostovanju v Fari odigrali najboljšo tekmo v sezoni in tako po treh zaporednih porazih spet osvojili ves izkupiček.

OBDOJKA V 6. KOLU MOŠKE C-1 LIGE

Dragoceni točki za Bor JIK Banko
Borovi so v Fari odigrali gotovo svojo najboljšo tekmo v tej sezoni

Intrepida Gorian - Bor JIK Banka 0:3 (9:15, 4:15, 11:15)
BOR: Veljak, Zadnik, Kodrič, Pernarčič, Stanič, Batič, Ugrin, Milocco.

OBDOJKA V 6. KOLU MOŠKE C-1 LIGE

Dragoceni točki za Bor JIK Banko
Borovi so v Fari odigrali gotovo svojo najboljšo tekmo v tej sezoni

Intrepida Gorian - Bor JIK Banka 0:3 (9:15, 4:15, 11:15)
BOR: Veljak, Zadnik, Kodrič, Pernarčič, Stanič, Batič, Ugrin, Milocco.

OBDOJKA V 6. KOLU MOŠKE C-1 LIGE

Dragoceni točki za Bor JIK Banko
Borovi so v Fari odigrali gotovo svojo najboljšo tekmo v tej sezoni

Intrepida Gorian - Bor JIK Banka 0:3 (9:15, 4:15, 11:15)
BOR: Veljak, Zadnik, Kodrič, Pernarčič, Stanič, Batič, Ugrin, Milocco.

DANES NEDELJA, 13. decembra 1981
NOGOMET
1. AMATERSKA LIGA
14.30 v Torviscosi: Torviscosa - Vesna

NOGOMET

Triestina proti zadnjemu na lestvici
Proti S. Angelu verjetno ista postava kot v nedeljo v Trentu
V trinajstem kolu italijanskega prvenstva C-1 lige bo Triestina igrala doma proti najslabše ekipi prvenstva, S. Angelu Lodigiano, ki ni nikoli zmagal in je na prejšnjih gostovanjih samo v eni tekmi dosegel gol.

V 3. ITALIJANSKI LIGI

Mednarodni tek čez drn in strn
Športno društvo «Atletica - Cassa di Risparmio» iz Gorice priredi v sodelovanju goriskega podružnega Lancia - Autobianchi v nedeljo, 13. t.m., mednarodni tek čez drn in strn, katerega se bo udeležilo več kot 400 tekmovalcev iz severne Italije, Slovenije in Koroške.

KOŠARKA

Včeraj Mally drugi in križar tretji
VAL BADIJA - Sovjet Aleksander Zinov je osvojil včerajšnji FIS slalom v Val Badih.

VČERAJ V PRVENSTVU C-1 LIGE

Jadran zmagal tudi v Bocnu
Marko Ban je bil tokrat izreden: dosegel je kar 41 košev
Fiamma - Jadran 76:87 (36:33)
JADRAN: Žerjal, K. Starc 10 (4:7), V. Sosti 10 (6:6), Klobas, Udovič, Vitez 19 (3:6), Ban 41 (15:16), Kraus 4, Danev 3 (1:3).

VČERAJ V PRVENSTVU C-1 LIGE

Jadran zmagal tudi v Bocnu
Marko Ban je bil tokrat izreden: dosegel je kar 41 košev
Fiamma - Jadran 76:87 (36:33)
JADRAN: Žerjal, K. Starc 10 (4:7), V. Sosti 10 (6:6), Klobas, Udovič, Vitez 19 (3:6), Ban 41 (15:16), Kraus 4, Danev 3 (1:3).

OBVESTILA

SD Sokol - Nabrežina
sporoča, da se bo tečaj otroške telovadbe začel jutri, 14. decembra.
Počelab bo v telovadnici osnovne šole v Nabrežni po naslednjem urniku: ponedeljek in petek od 14.30 do 16. ure, Otroke lahko vpisete pred začetkom treninga v telovadnici.

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

ODBOJKA

ZENSKA C-2 LIGA
15.00 v Trstu, Športna palača: Julia - Sloga

GOR
Fernetiči, 14 - tel. 211621 - TRST

Mali oglasi

telefon (040) 79 46 72

ISCEM revijo SIGNAL, vse izdaje od leta 1940 do leta 1945, predvsem rusko ali arabsko ali srbohrvaško izdajo. V poštev pridejo tudi posamezne številke. Navesti razpoložljive snopce (leto in št.). Pisati na naslov: P. Saunier, 25 Rue Francis Carco, 72000 LE MANS - France.

PRODAJ nemško ovčarko in mladice. Herman Brana - Voglje 23. OSMICO je odprl pri Piščancih Silvijo Ferluga. Vabi na domačo kapljico.

PRIVATNIK prodaja hišo (stanovanje in dve trgovini) v centru Kraljevice - Reka, Zrinski trg št. 5. Oglej v soboto, 19. decembra v popoldanskih urah in v nedeljo, 20. decembra. Telefon 0432/293095 (Videm) in 003851/35255 (Reka) Dju-ro Tomašević.

NA PRODAJ je dobro vpeljena mlekarica v centru Trsta. Informacije na št. 040/62928 ob delavnikih od 9. do 13. ure.

NA PRODAJ je mlekarica (tudi zidovi) v predmestju Trsta. Informacije na št. 040/62953 ob delavnikih od 9. do 13. ure.

30-LETNA ženska z nekajletno prakso, išče zaposlitev v trgovini z živilom. Ponudbe poslati na upravo Primorskega dnevnika, Ul. Montecchi 6, pod šifro «Prodajalka».

DARWIL
 KUPIJE
 TUDI RABLJENO ZLATO
 in plača do 14.000 lir za gram karati - največja resnost - odkup polje
 TRST
 Trg Sv. Antona 4 (2. nadstropje)

PRODAJ avtomobil škoda letnik 1981 (april) prevoženih 3.000 km. Telefon (040) 220579.

PRODAJ volkswagen passat pet vrat - 1600 letnik 1977 v odličnem stanju. Telefon (040) 43463.

KORSIC - pohištvo v izredni prodaji. Telefon (040) 54390.

ISCEM zidarsko podjetje za obnovitev prostorov in pročelja v mestu. Telefon (040) 571326.

OBČINA Devin - Nabrežina išče za takojšnji sprejem v službo osebo s kvalifikacijo splošne/ga bolničarke/ja, ki ga bo dodelila Domu za ostarele «Bratov Stuparich» v Sešljanu. Začetna neto plača 620.000 lir mesečno. Zahteve: starost najmanj 18 in največ 35 let — razen izjem, ki jih predvideva zakon; italijansko državljanstvo; spridevalo splošne/ga bolničarke/ja. Interesenti morajo zupanstvu (soba št. 20) predložiti prošnjo na prostem papirju in v njej navesti osebne podatke in posest rekvizitov, ki so potrebni za sprejem v službo.

DIPLOMIRANA pedikerka nudi usluge. Telefonirati ob urah kosila na št. 040/213059.

PAM železnina
 STROJI - TEHNIČNI ARTIKLI
 za industrijo, kmetijstvo in za dom
 TRST (industrijsko cona)
 D.O.M.J.O., 132 Tel. 824-979

PRODAJ fiat 127 letnik 1973 v dobrem stanju. Telefonirati v večernih urah na št. 040/225320.

TRGOVINA Laura ponovno posluje v prenovljenih prostorih v Nabrežini. Na zalogi ima otroška oblačila, moško in žensko perilo, copate, predvsem pa volno. Razprodaja igrače po ugodni ceni.

JAKOB RENKO inštrira humanistične predmete za višje šole. Telefon 040/811645.

BOR (A. Doljak). Prodajna galerija kraškega pohištva, Nabrežina-pojstaja 69, sporoča, da je v mesecu decembru odprla tudi ob nedeljah od 10. do 12.30 ter od 15. do 19. ure.

PRODAJ fiat 128. Telefonirati v popoldanskih urah na št. 040/208257.

PRODAJ hrastova drva. Telefonirati na št. 200-848.

PRODAJ hišo v Krminu in 1000 kv. metrov za morebitno zidavo še štirih stanovanj. Informacije na upravi Primorskega dnevnika v Gorici, tel. (0481) 83382.

PELLICCERIA
CERVO
 priporočena trgovina za vaše nakupe
KRZNA JOPE
 elegantni modeli
 najboljše kakovosti
NASITKI vseh vrst.
 Bogata izbira
 Najnižje cene v naši deželi
 TRST Viale XX. settembre 16
 Tel. 796 301

ZA VSAKOGAR
 NEKAJ POSEBNEGA
optika
Viki
 foto-kino
 kontaktne leče
 Ulica Buonarroti 6
 (prečna Ul. Rossetti)
 TRST Telefon 77 29 96

Cucciolo

Trg S. Giacomo 3

zibelke posteljice
 stoli stojnice
 vozički svetilke

izdelki chicco
 ..in še polno drugih otroških artiklov

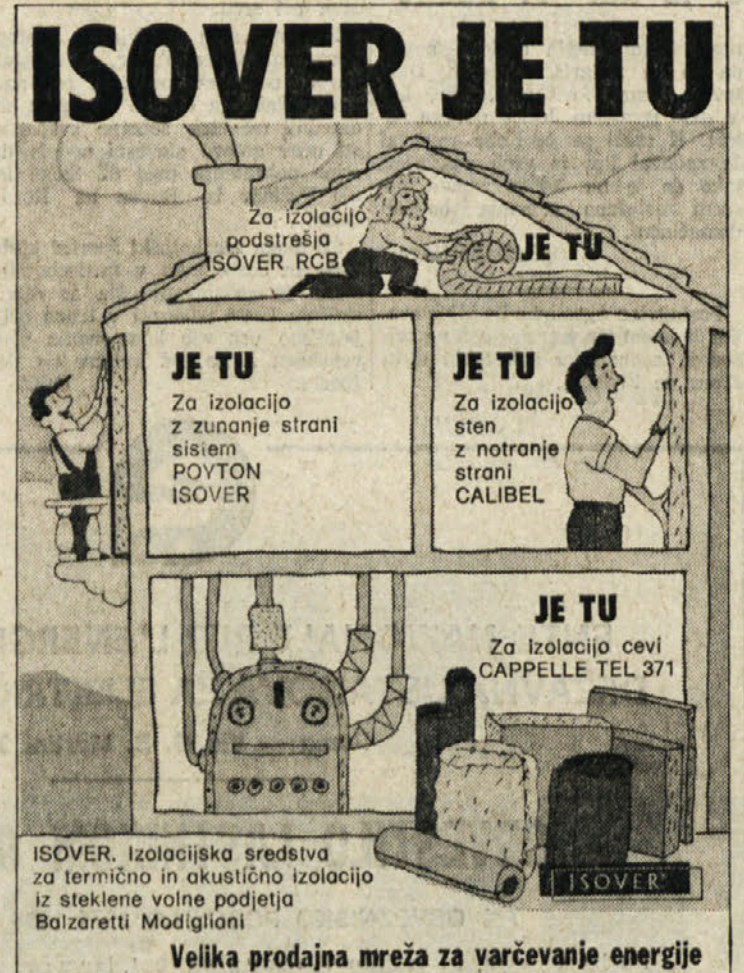
PLAČILO NA OBROKE DO 24 MESECEV
 BREZ AKONTACIJE IN BREZ MENIC

MARIO
 one jens shop
boutique
 TRZIO — Ul. 9 Giugno 71
 Telefon (0481) 74114

Govorimo slovensko in hrvatsko

ISOVER JE TU

JE TU Za izolacijo z zunanjo stran s sistemom POYTON ISOVER

JE TU Za izolacijo sten z notranjo stran CALIBEL

JE TU Za izolacijo cevi CAPPELLE TEL 371

ISOVER. Izolacijska sredstva za termično in akustično izolacijo iz steklene volne podjetja Balzaretto Modigliani

Velika prodajna mreža za varčevanje energije

ISOVER JE TU pri podjetju CECHE
 Trst - Ul. della Tesa 6 - Tel. 763-886

MODNA ZENSKA OBLAČILA IN VSE ZA NEVESTE pri

Boutique
MODE
BIANCA
 Korzo Italia 17
 TRST

POHIŠTVO V POSEBNI PRODAJI
 OD 9. DO 31. 12. 1981
 POPUST 30 %

SPALNICE — DNEVNE SOBE — SEDEŽNE GARNITURE IN MIZICE — KNJIŽNE POLICE IN PISALNE MIZE — HRASTOVE KLOPI Z MIZO — STOLICE VSEH VRST — POSAMEZNO POHIŠTVO

Korsic

POHIŠTVO

TRST — Ulica San Cilino 39 — Telefon: (040) 54390
 Obv. obč. dne 4. 12. od 9. do 31. 12.

KONFEKCIJA ZA VSE
 OD OTROKA
 DO ODRASLEGA

Vse po najugodnejših cenah!

Ob božičnih praznikih vsak teden

POSEBNA PONUDBA
 različnih artiklov

MAGAZZINI

BIG

CENTRO RISPARMIO

TRZIČ

Ulica Duca d'Aosta 91/93
 Telefon (0481) 44557

Cremaffè

PRIMO ROVIS

Nudi pravim ljubiteljem kave

1. široko izbiro najboljše kave
2. najbolj ugodne cene, ki se ujemajo s kakovostjo kave
3. dnevno sveže praženo kavo na vašem domu in se obveže, da bo ohranilo nespremenjene cene

SKODELICA KAVE 250 lir

Kavne mešanice CREMAFFÈ so vam na razpolago v degustaciji na Trgu Goldoni št. 10 ter v vseh trgovinah, supermarketih in kavarnah.

VATOVEC

UL. MACHIAVELLI 28
 TRST - TEL. 69076

VAŠA TRGOVINA

ROSIZH BRUNO

TRST
 Ul. Palestrina 5
 Tel. 768059

NOVA OLIVETTI «LETTERA 35»
 PO POSEBNI CENI

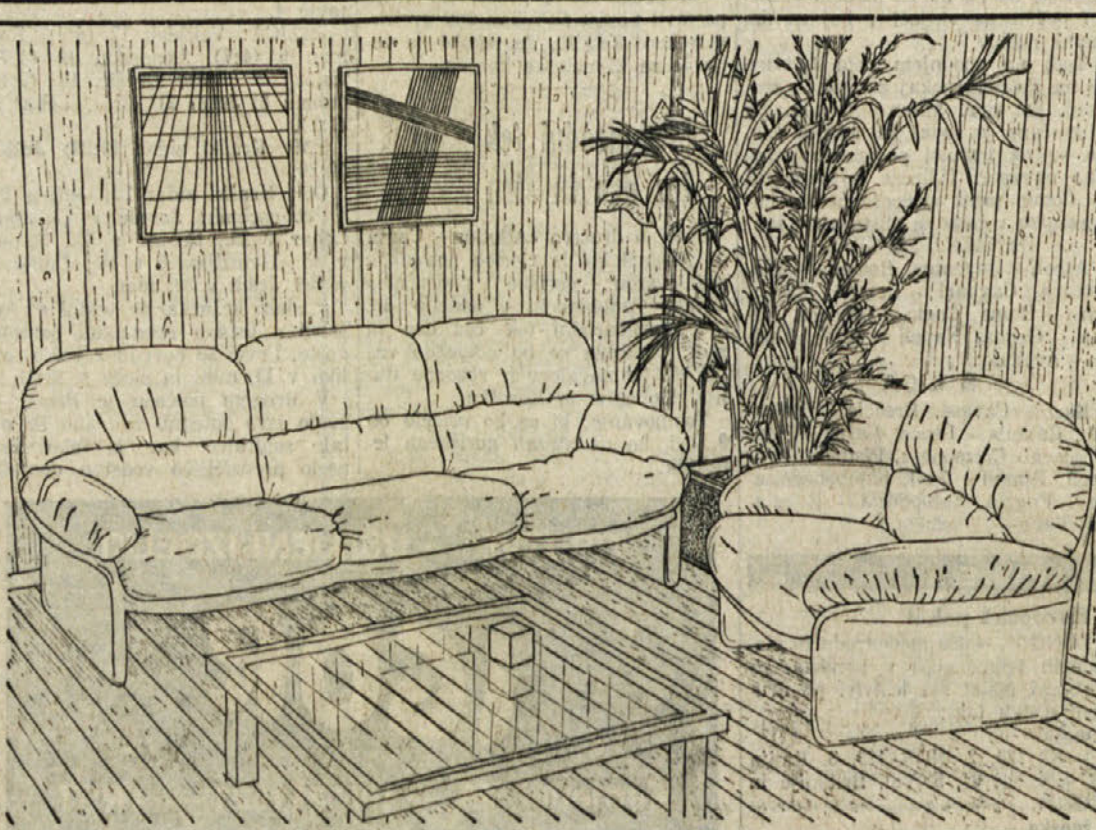
- ◆ PRODAJA NA DROBNO IN DEBELO
- ◆ VELIKA IZBIRA PORTABLE PISALNIH STROJEV
- ◆ SLOVENSKE CRKE
- ◆ GARANCIJA, VZDRŽEVANJE, POPRAVILA

NUDIMO VAM SLEDEČE PISALNE STROJE

OLIVETTI od 173.000 lir LL 10 - LL 12 LL 25 - LL 35 LL 40 - LL 41 LL 42 - LL 50 LL 51 - LL 52 LL 38 električna STUDIO 46/10 STUDIO 46/12	ROVER od 75.000 lir ROVER 1000 ROVER 3000 ROVER 5000	ANTARES od 110.000 lir MOD. 81 - 88 " 89 - 360 " 8000 električna " 8500 električna s korektorjem
ALMA od 160.000 lir MOD. 202 - 500 - 800	UNDERWOOD od 145.000 lir MOD. 310-315 " 319-142 " 152 " 670 električna	BROTHER od 160.000 lir MOD. 210

◆ NAVADNI IN ELEKTRONSKI RACUNALNIKI

POHIŠTVO IN DRUGA OPREMA ZA URADE

Oprema stanovanja je stvar okusa.

Mi vam lahko svetujemo s svojimi izkušnjami in široko izbiro pohištva.

EDI MOBILI

TRST Ul. Balamonti 3 — telefon: 820766
 Ul. Di Vittorio 12 — telefon: 813301

Zastopnik sedežne garniture
 BUSNELLI

